LB
7768

Atjeh up to date

DOOR

G. J. VAN EYBERGEN.

Overgedrukt uit het Tijdschrift B. B. No. 2 van 1914.
Batavia — G. KOLFF & Co. — 1914.

LB 7768

ATJEH „UP TO DATE".

EERSTE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE TOESTAND.

AFDEELING GROOT-ATJÈH.

Onderafdeeling Koeta-Radja.

In deze onderafdeeling, gevormd door de hoofdplaats Koeta Radja en Voorwerken, is sedert 1910 de algemeene toestand zeer gunstig te noemen.

De veiligheid van personen en goederen laat zoo goed als niets te wenschen over; diefstallen zijn uitzondering. Zoo nu en dan komen dobbelzaken voor, waarbij echter nooit Atjèhers, wien het spelen in de speelhuizen van de speelpacht 1) in Groot Atjèh verboden is, betrokken zijn. Op de hoofdplaats wordt door de Atjèhers nagenoeg geen opium geschoven.

De economische toestand van de bevolking is steeds vooruitgaande. Het bezoek aan den grooten pasar ter hoofdplaats, in 1908 zeer gering, nam langzamerhand dermate toe, dat in 1910 moest worden overgegaan tot de oprichting van een nieuwe, voor ongeveer 300 menschen ruimte biedende, loods, terwijl daarna het gebrek aan de noodige gelegenheid tot opslag van de ter markt gebrachte goederen, heeft doen besluiten tot den aanbouw van nog drie loodsen, welke in het begin van 1912 gereed kwamen en in gebruik zijn genomen. Daar de handel in klappers en copra steeds grooter omvang aanneemt, is nu besloten tot het bouwen van een groote loods speciaal voor den klapperhandel. De Inlandsche tokohouders om en bij den pasar, voor een deel Atjèhers, hebben verklaard, dat hun omzet zich in betrekkelijk korten tijd heeft verdubbeld en dat zij met den tegenwoordigen stand van

1) Hier wordt bedoeld de pacht van het recht tot het houden van speelhuizen voor topho- en andere hazardspelen in het gouvernement Atjèh en Onderhoorigheden.

Het betrekkelijk reglement is opgenomen in het Ind. Stbl. van 1908 No. 33; voor het hier vermelde verbod zie art. 8 al. 1.

bibliotheek
geografie
vrije universiteit

zaken alleszins tevreden zijn. Met het oog op het licht brandbare materiaal, waaruit de toko's, stalletjes enz. zijn opgebouwd en waardoor de pasarbewoners niet in de gelegenheid waren om hunne bezittingen tegen brandschade te verzekeren, zijn in 1910 in de pasarwijk op hun verzoek brandmuren opgericht. Het daarvoor benoodigde bedrag werd door de kleinhandelaren en door den belanghebbenden groothandel bijeengebracht en ter beschikking van het bestuur gesteld. Den 17en November 1911 werden 26 winkels op dien passar in de asch gelegd, de door dezen brand veroorzaakte schade bedroeg ± f 70 000. Bij den wederopbouw der toko's werd tevens de pasar belangrijk uitgebreid.

De jaarmarkttentoonstelling welke van 2 tot 6 Mei 1911 te Koeta Radja gehouden werd, mag in alle opzichten geslaagd heeten.

De op de gewestelijke hoofdplaats gevestigde „Groot Atjèhsche afdeelingsbank" nam in 1911 een proef met de oprichting van een „Sagi bank" in den trant der desabanken op Java; een oordeel omtrent deze instelling kan, gelet op hare korte werkzaamheid, nog niet uitgesproken worden.

Onderafdeeling Oelèë Lheuë en de XXVI Moekims.

In deze onderafdeeling, bestuurd door den Controleur te Oelèë Lheuë, is de algemeene toestand thans zeer gunstig. De enkele overgebleven kwaadgezinden hebben zich bij het bestuur gemeld of zijn naar andere streken uitgeweken. Veel medewerking wordt hier ondervonden van de hoofden, onder wie vooral te noemen valt de voogd van den Panglima Sagi T. Tjoet Nja' Arèh, T. Nja' Banta te Lam Njong, wien in 1909 de Groote Gouden Ster voor Trouw en Verdienste werd toegekend.

De economische toestand van de bevolking is aanmerkelijk verbeterd, hetgeen in hoofdzaak moet worden toegeschreven aan de allerwege door haar gedreven klappercultuur, welke zeer goede uitkomsten oplevert. Uitgestrekte klappertuinen, waarvan de aanleg niets te wenschen overlaat, worden ook coöperatief aangelegd en onderhouden, waartoe maandelijks door de belanghebbenden eene contributie wordt gestort. Tot bescherming van de tuinen wordt veel gebruik gemaakt van gewapend ijzerdraad. Vroeger werd veelal voor de uitroeiing van de schade aanrichtende varkens en klapperrotten de hulp ingeroepen van militairen; thans evenwel geschiedt zij door de eigenaren zelf met behulp van geweren, welke daartoe door het bestuur aan de verschillende moe-

kims zijn verstrekt. Als nevenproduct wordt in de tuinen katjang tanah [1]) geteeld, een product dat te Penang steeds gereeden aftrek vindt. Op het geldelijk beheer van bovenbedoelde gemeenschappelijke aanplantingen wordt van bestuurswege toezicht uitgeoefend.

Europeesche aanvragers van terreinen, geschikt voor den landbouw, kunnen daaraan bijna niet meer geholpen worden, daar de bevolking zelve de beschikbare gronden in cultuur gebracht heeft. Om en bij Kroeëng Raja had men tot voor kort nog veel braak liggend terrein, ook hier konden echter in den laatsten tijd bijna geen gronden aan Europeesche ondernemers worden uitgegeven, daar de bevolking, nadat verschillende aanvragen waren binnengekomen, op eigen initiatief met den aanplant van klappers een aanvang maakte, wel inziende, dat zij zelve daaruit groote voordeelen zou kunnen trekken.

De in 1910 te Lam Njong opgerichte veemarkt neemt voortdurend in belangrijkheid toe.

Onderafdeeling XXV Moekims.

Was de rust in 1908 reeds geheel hersteld, thans is ook in dit gebied de toestand zeer gunstig. Kwaadwilligen worden niet meer aangetroffen. In 1910 werd door het Hoofd van het gewest, vergezeld van den Assistent Resident, een lange tournée zonder militaire dekking door geheel Groot Atjèh en dus ook door deze Sagi ondernomen, alle kampongs en meunatha's [2]) worden bezocht. De ontvangst door hoofden en bevolking was overal zeer loyaal. Van de gelegenheid toenmaals geboden om allerlei zaken te bespreken, werd met groote vrijmoedigheid een ruim gebruik gemaakt. De hoofden, die onze bedoelingen goed hebben leeren begrijpen, zijn gewillig en verleenen het bestuur bij de uitvoering van zijn taak veel medewerking; ze zijn, voor zoover de tegenwoordige Gouverneur hen door persoonlijke aanrakingen heeft leeren kennen, betrouwbaar. Het in Mei 1910 opgetreden sagihoofd Teukoe Hasjim schijnt een flink en doortastend man te zijn.

Op de eilanden Breuëh, Nasi Besar, Nasi Ketjil en eenige kleinere, welke tot deze onderafdeeling behooren, laat de toestand niets te wenschen over. Zij zijn overdekt met klappertuinen; voor de levering van het product heeft de bevolking contracten gesloten met handelaren te Penang.

[1]) Arachis hypogaea L. Nat. fam. Leguminosae.

[2]) Vgl. noot 4 p. 70 Ie afl „Mededeelingen van het Enc. Bureau",

Onderafdeeling XXII Moekims.

In deze uitgestrekte onderafdeeling is de toestand, die in 1908 bevredigend was, thans mede gunstig te noemen. In dit gebied vertoonde zich tot voor kort nu en dan nog het in de V Moekims Laweuëng verblijf houdende bendehoofd Pang Bintang [1]) met eenige volgelingen, deels lieden uit de XXII en XXVI Moekims, deels uit Laweuëng (XII Moekims Pidië) afkomstig. De bendeleden, die strenge bevelen van het hoofd hadden, om elke aanraking met de patrouilles te vermijden en daardoor vrijwel onvindbaar waren voor de te Kroeëng Raja, Padang Tidji en Seulimeum gelegerde troepen, vereenigden zich slechts zelden. Pang Bintang, die zich, slechts vergezeld van twee lieden, nu eens hier dan daar vertoonde, stond evenwel steeds met zijne getrouwen in contact. Veel kwaad werd door de bende niet gesticht, daar de bevolking haar uit vrees vrijwillig het noodige levensonderhoud verschafte en er slechts een enkele maal met geweld werd opgetreden. Nadat echter den 17 Juli 1913 door het Sagihoofd der XXII moekims drie voormalige volgelingen van Pang Bintang bij het bestuur waren aangebracht, gelukte het den volgenden dag aan een patrouille de verblijfplaats van dat bendehoofd in de V moekims Mon Tasië te overvallen; bij de schermutseling werden Pang Bintang en zijn drie voornaamste volgelingen neergelegd. Twee andere volgelingen werden den 18en d. a. v. onschadelijk gemaakt.

Een zeer enkele maal wordt nog door fourageerbenden een inval gedaan in de zeer afgelegen Moekim Djanthòë.

Het sagihoofd Teukoe Panglima Polém Sri Moeda Perkasa Dawot, o.a. gehuwd met een dochter van Toeankoe Mahmoed, oom van den ex-prentendent-Sultan, heeft een open oog voor de economische belangen van de bevolking en voelt veel voor het ontginnen van het land. Op zijn instigatie is begonnen met den aanplant van hevea en manihot, alsmede van verschillende voedingsgewassen.

In November 1910 werd hem de Groote Gouden Ster van Trouw en Verdienste uitgereikt.

In het gebied der VII Moekims Pidië, grenzende aan de

[1]) Pang Bintang was vroeger onderbevelhebber van wijlen den beruchten Keutjhi' Seuman, den hoofdaanlegger van de beschieting van Koeta Radja in Maart 1907 (vgl. K. V. 1908 Kol. 9).

onderafdeeling Pidië van de afdeeling Noordkust van Atjèh, is het volkomen rustig. Kwaadwilligen worden er niet meer aangetroffen.

Onderafdeeling Wè.

Op het eiland van dien naam is het steeds rustig geweest.

Het scheepvaartverkeer en het debiet van kolen aan vreemde schepen neemt steeds toe [1]).

Een station voor draadlooze telegrafie te Ië Meula is medio Maart 1912 geopend geworden.

Het tijdelijk quarantaine-station op Poeloe Roebiah is zoover gereed dat het zoo noodig gedeeltelijk in gebruik genomen kan worden.

Het vorenstaande doet zien, dat de politieke toestand in de afdeeling Groot Atjèh, gelijk ook reeds door den Heer Liefrinck in zijne beide rapporten werd verklaard, zeer gunstig genoemd kan worden.

Behalve de hoofdplaats zijn nog slechts door troepen bezet Kroeëng Raja, Seulimeum en Padang Tidji.

Afdeeling Noordkust van Ajèh.

Onderafdeeling Pidië.

Van deze onderafdeeling, vroeger het brandpunt van verzet, kan verklaard worden, dat de toestand sedert 1908 zeer is vooruitgegaan en thans zelfs als zeer gunstig is te qualificeeren.

Gelijk reeds blijkens het Koloniaal Verslag 1912 aan de Regeering werd gerapporteerd, waren in 1910 de Tiro-oelama's, de geestelijke leiders van het verzet, op één na, de vijftienjarige knaap Tg. Ma'at, gesneuveld. [2]) Deze werd in December 1911 ook onschadelijk gemaakt. De laatste aanhang van wijlen deze Tiro Teungkoe's verdween nadat in Januari 1913 aan de bende van Teungkoe Ma' Areh di Lam Goet een zwaar verlies was toegebracht en het restant zijner aanhangers zich kort daarop meldde. Toen was geheel centraal Pidië van kwaadwilligen gezuiverd.

---

1) Vgl. Bijlage II.
Overzicht van het aantal stoomschepen, dat Sabang aandeed gedurende de jaren 1908, tot en met October 1913.

2) Vgl. K. V. 1911 kol. 9.
Voor de beteekenis der oelama's in de Atjèhsche samenleving vergelijke men noot 2 op blz. 81 van de 1e Afl. der „Mededeelingen van het Enc. Bureau".

Nadat in October 1911 het Pidiësche bendehoofd T. Mohamad Haroen met al zijn volgelingen onschadelijk is gemaakt worden ook in Meureudoe, voorheen het verzetsgebied bij uitnemendheid, geen benden meer aangetroffen. Door bedoeld succes kwam tevens een eind aan het bestaan van de kleine bendetjes welke Meureudoe en andere landschappen onveilig maakten. Alleen in het gebied van de tot de voormalige federatie Kawaj XII [1]) behoord hebbende landschappen Geumpang en Tangsé kon tot voor kort nog van werkelijk verzet sprake zijn. Aldaar ageerde tot Februari 1913 nog het bendehoofd T. Dagang, een adathoofd, dat

1) De voormalige federatie Kawaj XII bestond waarschijnlijk eens uit de landschappen:

1. Reuhat (thans een onderhoorigheid van Teunòm),
2. Pameuë,
3. Geumpang,
4. Een meunasa van de II Moekims Keumala,
5. Keumala Dalam,
6. Een gedeelte van het tegenwoordige landschap Tangsé,
7. Toengkob,
8. Beungga,
9. Reunggeuët,
10. Lamjeuë,
11. Anòë,
12. Ara.

Overeenkomstig de voorstellen van den Gouverneur van Atjèh en Onderhoorigheden is bij art. 2 van het G. Bt. van den 6den Juni 1911 No. 11 besloten van de landschappen der voormalige federatie Kawaj XII (onderafdeelingen Poelò Raja en Meulabòh der afdeeling Westkust van Atjèh en onderafdeeling Pidië der afdeeling Noordkust van Atjèh):

a. Lamjeuë met het landschap Geumpang (Kawaj XII),
b. Anòë met het landschap Pameuë (Kawaj XII),
c. Ara,
  1. Voor zoover op den rechter Wòjla-oever gelegen met Toengkòb (Kawaj XII),
  2. Voor zoover op den linker Wòjla-oever gelegen met Wòjla,
d. Reunggeuët met het landschap Kawaj XVI (vroegere Meulaboh),
a. tot en met *d*, te vereenigen tot één zelfbesturend landschap onder den naam van:
  a. Geumpang,
  b. Pameuë,
  c. 1. Toengkòb,
    2. Wójla.
  d. Kawaj XVI (vergelijk noot 3 p. 58 Ie Afl. der meergenoemde „Mededeelingen"),

rechtmatige aanspraken kan doen gelden op het onder Tangsé ressorteerende gebied van Blang Djeurat. Nadat in juistgenoemde maand een zijner onderaanvoerders met 9 volgelingen in onderwerping gekomen was, werd hij zelf gearresteerd, waarna zijn aanhangers successievelijk volgden. In Maart d. a. v. meldden zich ook de beide broeders van T. Dagang met hunne volgelingen, zoodat thans ook Tangsé vrij van verzetslieden is.

In het Geumpangsche zijn vrijwel alle voorname verzetleiders in het jaar 1910 gesneuveld, terwijl T. Adé, de eenig overgebleven zoon van wijlen het vijandelijke landschapshoofd, Keudjroeën Leupoeë [1]), zich gemeld heeft. Evenwel bevonden zich in het Geumpangsche in Augustus 1913 nog ongeveer 1/3 van het aantal kwaadwilligen uit het geheele gewest. Daarom werden maatregelen voor een verhoogde actie in deze streken genomen, tengevolge waarvan een der voorname leiders reeds onschadelijk gemaakt werd.

De algemeene toestand in dit ressort is echter van dien aard, dat, vergezeld van de hoofden, reeds geruimen tijd tournées door de geheele onderafdeeling zonder militaire dekking worden ondernomen.

De Gouverneur maakte in de maand October 1911 zoo'n tournée door geheel Pidië. De ontvangst door Hoofden en bevolking was uitstekend. De groote naijver en verdeeldheid, welke de verhouding tusschen de hoofden onderling kenmerkt, de nog niet voldoend geconsolideerde stand van zaken en ten slotte het bestaande gevaar voor teruggang, maakten het noodzakelijk gerui-

---

zullende het gebied van Reunggeuët deel uitmaken van de onderhoorigheid Langgò van gemeld landschap Kawaj XVI.

Bij art. 3 van hetzelfde besluit wordt de Gouverneur o.m. gemachtigd om bij wijze van proef Beungga bij Tangsé te voegen voor den tijd van één jaar, zullende na dien termijn een definitieve regeling worden getroffen.

De voormalige federatie der Kawaj XII is hierdoor dus teruggebracht tot de landschappen:

1. Pameuë, 2. Geumpang, 3. II Moekims Keumala, 4. Keumala Dalam en 5. Toengkòb, terwijl Reunggeuët gevoegd is bij de Kawaj XVI, (Meulabòh) en Ara verdeeld werd over Wòjla en Toengkôb: Reuhat vormde reeds vroeger een onderhoorigheid van Teunom.

[1]) Vgl. K. V. 1911. kol. 9.

men tijd in dit bestuursressort eene vrij sterke troepenmacht te behouden. In 1912 bleek het echter mogelijk de militaire bezetting met 2 compagnieën infanterie te kunnen verminderen. Vele hoofden, waaronder die van de meer belangrijke landschapjes, werken flink met het bestuur mede tot verbetering van den inwendigen toestand van het aan hunne zorgen toevertrouwde gebied, vooral sedert hunne positie meer gereleveerd is en zij in het genot van vaste inkomsten gesteld zijn.

Wat het land zelf betreft, dit maakt door den terugkeer van vele uitgewekenen, die verlaten streken weder in cultuur brengen, een goeden indruk. De wegen, waaronder de groote rijweg van Sigli naar Meureudoe, voldoen aan de daaraan te stellen eischen.

Bezet zijn nog Sigli, Lam Meulò, Meureudoe, Tangsé, Geumpang en tijdelijk Biheuë.

Onderafdeeling Bireuën.

Bireuën met de onderafdeelingshoofdplaats van dien naam, het beginpunt van den grooten Gajòweg, vroeger berucht wegens de klewangaanvallen, is thans geheel rustig en wordt sedert door den Europeeschen Bestuurder in alle richtingen en zonder militaire dekking doorkruist.

Hier huisde tot voor kort de onverzoenlijke geestelijke verzetleider Habib Moesa met een dertigtal volgelingen. Hij heeft zich echter in Juni 1912 met 5 volgelingen gemeld onder inlevering van een karabijn M 95.

Nadat in Februari 1913 ook het hoofd en één lid der z. g. Lampehan bende zich gemeld hadden, waren alle uitgewekenen hier teruggekeerd.

Samalanga, een van de meer belangrijke tot de onderafdeeling behoorende landschappen, staat onder beheer van den Oelèëbalang T. Keudjroeën Tji' Moehamat Ali Basah, een rijk hoofd, dat veel doet in het belang van den landbouw. Als een middel om aansluiting van de bevolking in de veraf gelegen, hiervoren reeds ter sprake gebrachte bovenstreken van Samalanga bij de verzetspartij te voorkomen, is de ladangbouw alleen geoorloofd na verkregen vergunning van het bestuur, welke vergunning slechts verleend wordt aan hen, die door de hoofden als te goeder naam en faam bekend gesignaleerd worden.

In verband met den algemeen gunstigen toestand, waarin zich de onderafdeeling mag verheugen, is sedert einde 1911 een Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met het bestuur belast.

Bezet zijn in in deze onderafdeeling nog Bireuën en Samalanga.

Onderafdeeling Lhò Seumawé.

Was de algemeene toestand in 1908 niet gunstig te noemen [1]), thans is dit wel het geval, hetgeen ook hier voor een groot deel kan worden toegeschreven aan de teruggave aan de hoofden van de hun vroeger ontnomen inkomsten, waardoor het bestuur van hunne medewerking in het scheppen van geregelde toestanden meer verzekerd is. Opbreken van de trambaan en vernieling van de telefoonverbindingen, vroeger schering en inslag, komen niet meer voor. Door den persoonlijken invloed van den Gouverneur, die in de jaren 1903-1905 het bestuur over het gebied van de Kroeëng Oelém [2]) tot de Djamboe Ajé [3]) gevoerd heeft, legden de hoofden bij zijn optreden als Gewestelijk Bestuurshoofd de belofte af, dat zij er zorg voor zouden dragen, dat euveldaden als de bedoelde tot het verledene zouden behooren. Hetgeen ook werkelijk het geval is. Alle gampongs, ook de meest verwijderde, zijn weder bewoond.

In het laatst van Mei 1913 werd in Boven Sawang de bende van T. Moeda Gantoeë overvallen, hij zelf meldde zich in Juli d. a. v.

Troepen zijn thans nog gelegerd ter hoofdplaats.

Onderafdeeling Lhò Soekón.

Ook in het Lhò' Soekón'sche, waar vroeger, vooral na de Pidië-expeditie, zwaar gevochten werd, laat de staat van zaken weinig te wenschen over. In het landschap Keureutòë vooral, dat steeds een slechten naam gehad heeft, zijn de toestanden aanmerkelijk verbeterd.

Waren ultimo 1910 hier nog een negental bendetjes, thans is dit getal teruggebracht tot vier, die zich nog alleen in het gebergte durven ophouden.

---

1) Vgl. K. V. 1909 kol. 11 en §§ 64 en 73 van het Atjéh verslag van den Gouverneur Generaal (Gedrukte stukken Indische begrooting 1908 No. 54).

2) Westgrens Samalanga.

3) Westgrens Idi.

In Boven-Keureutöë, aan de grenzen met het Gajögebied, houdt zich nog op de in de Koloniale Verslagen van 1910 en 1911 genoemde geestelijke verzetleider T. di Paja Bakòng [1]), steeds onafgebroken door militaire patrouilles achtervolgd, die er enkele malen in slaagden zijne bende eenige verliezen toe te brengen. Hoewel hij niet offensief optreedt moet het onraadzaam geacht worden hem verder met rust te laten, met het oog op het gevaar van vermeerdering van het aantal vijanden door aansluiting van thans rustige kamponglieden.

T. di Barat [2]), de voornaamste verzetleider in het Pasè-gebied werd in Februari 1912 overvallen en neergelegd. Door de hoofden wordt voor de veiligheid van den Bestuurder overal ingestaan; tournées zijn dan ook zonder dekking mogelijk. De Gouverneur maakte in Mei 1912 zonder dekking een tournée door alle landschappen dezer onderafdeeling en door het Lhō' Seumawè'sche.

Troepen zijn thans nog gelegerd te Leubò Roeséb, Leuhòng, Pantòn Laboe en ter hoofdplaats Lhò' Soekòn.

Onderafdeeling Meergebied [3]) en de Dörötstreek.

In dit door Gajo's bewoonde, zeer uitgestrekte en moeilijk toegankelijke gebied, waar men ook, alhoewel in mindere mate dan in de Gajo Loeös, te kampen heeft met het nog op den voorgrond tredend stamverband en waar onze daadwerkelijke inmenging van jongeren datum is dan elders in deze afdeeling, laat thans de toestand weinig te wenschen over.

Kon al aan de talrijke benden en bendetjes, welke aangeduid worden met den naam van den stam of van de landstreek waaruit zij zijn voortgekomen, in het zwaar geaccidenteerde terrein, dat zich tot op 3500 meter verheft, eerst weinig afbreuk worden toegebracht, in de tweede helft van 1911 veranderde zulks geheel. Nadat eerst de Telongbende eenige malen was overvallen en ook aan de andere benden verliezen waren toegebracht, begon reeds in Juli 1911 een belangrijk aantal lieden zich te melden. In October had zulks met het restant der Telongbende plaats, terwijl

1) Ook bekend als Teungkoe di Mata Ije.
2) Vgl. K. V. 1911 kol. 11.
3) Vgl. Snouck Hurgronje. Het Gajoland en zijn bewoners, Hoofdstuk III p. 142 tot met 218.

in die maand ook de langgezochte Kedjoerön Linggö zijne onderwerping aanbood.

Thans zijn er in deze onderafdeeling nog slechts enkele uitgewekenen. De grootste belemmering voor het scheppen van ordelijke toestanden was de overwegende solidariteit in den stam, welke een geheel ander optreden dan in de Atjèhsche onderhoorigheden gevolgd wordt, noodzakelijk maakte.

Tegelijk met de rustelooze vervolging van de benden tot in de verst verwijderde streken, is er naar gestreefd om de verschillende, zeer gemengd dooreen wonende stammen door middel van onderlinge uitwisseling van elkander te scheiden en in bepaalde kampongs bijeen te brengen en aldus geleidelijk het stamverband voor het territoriaal verband te doen plaats maken. Bij dit streven wordt van de zijde der volkshoofden, die zeer wel inzien, dat hun macht daardoor slechts zal kunnen toenemen, medewerking ondervonden.

Naast de pogingen om aan de verzetpartij door onze patrouilles zooveel mogelijk afbreuk te doen, is getracht de kwaadwilligen tot onderwerping te brengen door pressie uit te oefenen op de stammen, met wier toestemming zij zijn uitgeweken. Indien lieden zich bij den vijand hebben aangesloten wordt n.l. van den stam, waartoe zij behooren, een „ha' gantjèng" [1]) geeischt en die stam voor het feit gesteld er zorg voor te dragen, dat de uitgewekenen, op verbeurte van de gestorte waarborgsom, binnen een vastgestelden termijn zich weer melden, een maatregel welke met succes in toepassing gebracht is en waardoor de in de Dörötstreek nog overgebleven benden in 1912 in onderwerping kwamen.

De verschillende benden en bendetjes, welke door de betrokken stammen gevoed en voor de nadering onzer troepen gewaarschuwd worden, stonden elk op zich zelf en traden slechts een enkele maal, wanneer de kans op succes groot was, gecombineerd op.

In het Meergebied zijn, behalve Takèngön, de hoofdplaats der onderafdeeling, thans door troepen bezet Bintang en Djamaät en voorts Blang Rakal en Lampahan aan den Gajòweg.

---

1) ha' gantjèng = waarborgsom.

In het algemeen kan de toestand in de afdeeling Noordkust van Atjèh gunstig genoemd worden, bepaald zeer gunstig in de onderafdeelingen Bireuën en Lhō' Seumawè.

Afdeeling Oostkust van Atjèh.

Onderafdeeling Idi.

In deze door een controleur bestuurde onderafdeeling, met eene vroeger zeer rumoerige bevolking, is veel te doen geweest, vooral in de jaren 1889 en 1890. Hoewel toen ook door de bevolking zelve aan het verzet werd deelgenomen, waren voornamelijk Peusanganners en Pedireezen, die voor den peperpluk overkwamen, de onruststokers. Thans laat de politieke toestand niets te wenschen over, kwaadwilligen worden niet meer aangetroffen. Zeer zelden slechts vertoont zich een enkel bendetje in de grensstreken, dat evenwel van de bevolking geen hulp ondervindt.

Ook in dit ressort maakt het Europeesche Bestuur steeds zijne dienstreizen zonder eenige dekking.

Een van de voornaamste oelèëbalangs in de onderafdeeling is die van Simpang Oelém, T. Moeda Oesoïh, een krachtig hoofd, dat veel doet voor de ontwikkeling van zijn gebied. In dit landschap is het steeds rustig geweest; vele lieden uit Keureutöë, naar schatting 1300, die het wegens den onrustigen toestand in laatstbedoeld gebied niet konden uithouden, weken in de jaren 1907 en 1908 naar Simpang Oelém uit.

In alleszins gunstigen toestand bevindt zich het landschap Idi Rajeu, welks oelèëbalang T. Tjihi Mohamad Hanafia onder de zeer goede landschapshoofden gerekend moet worden.

T. Moeda Osoïh en T. Tjihi' zijn beide begiftigd met de Groote Gouden Ster voor Trouw en Verdienste.

Door de wederopenstelling van de haven van Idi wordt vooruitgang van den economischen toestand verwacht. Producten uit het achterland, welke vroeger wegens het langere transport naar Langsa' bleven liggen, worden thans gedeeltelijk afgevoerd.

Verklaard kan worden, dat ook Idi een onderafdeeling is, waar in de laatste jaren veel vooruitgang valt te bespeuren. De op groote schaal gedreven pepercultuur breidt zich nog steeds uit.

De militaire bezetting van Idi werd tegen het einde van 1912 opgeheven.

Onderafdeeling Langsa'.

Deze onderafdeeling waarin de hoofdplaats der afdeeling, zetel van den Assistent-Resident is gelegen, heeft nooit veel reden tot klagen gegeven. De politieke toestand is zeer gunstig. Een enkele maal vertoont zich in het zuiden nog een Gajō bendetje dat uit het hooggelegen achterland komt afzakken om te fourageeren. De hoofden onderhouden hier een politiedienst tot opsporing van slechte elementen. In het vanwege de petroleum zoo belangrijke landschap Peureula', thans bestuurd door den oelèëbalang T. Mohamad Thajeb, ziet alles er zeer goed uit. In de geheele onderafdeeling is het mogelijk zonder eenig geleide te reizen.

Langsa' heeft in den laatsten tijd de aandacht getrokken van Europeesche ondernemers; verwacht wordt, dat binnenkort behalve de Gouvernementsrubberonderneming een zestal particuliere rubberondernemingen in exploitatie zal zijn. 1)

Buiten de afdeelingshoofdplaats zijn in het Idi'sche en Langsasche geen troepen aanwezig.

---

1) o. a. 1. De Bajan Sumatra Rubber Maatschappij. Opgericht: Mei 1911.

Kapitaal: f 1.000.000; in aandeelen van f 1000.—

Uitgegeven: f 400 000; waarvan 200 aandeelen volgestort zijn en op 200 aandeelen 30 % is gestort.

Directeur: Mr. A. G. N. Swart.

Commiss: W. O Gallois (voorzitter), Jac. Musly, E. C. Abendanon, O. F Weise en Mr. K. P v. d. Mandele.

Kantoor: Rotterdam, Boompjes 58.

Oppervlakte: 1700 H. A. = 2395 bouws.

2. Naamlooze Vennootschap Langsar — Landsyndicaat. Opgericht Augustus 1910

Kapitaal: f 500.000 in aandeelen van f 1000.

Uitgegeven: f 300.000.—

Administrateur: E. M. Ostwalt en Co.

Commiss: K. H. H. v. Bennekom, J. J. W. v. Bennekom, A. D. Versteegh.

Kantoor: Amsterdam, Doelenstraat 12/14

Oppervlakte: 5460 H. A. = 7650 bouws.

3. Langsar Sumatra Rubber Maatschappij. Opgericht Juni 1910.

Kapitaal: f 1.500.000 - in aandeelen van f 1000 (en 1600 pref aandeelen).

Uitgegeven: f 800.000 — Volgestort.

Een dividend van 5 pCt. per jaar is voor vier jaren gegarandeerd.

Onderafdeeling Tamiang.

De toestand van deze in 1908 van de Oostkust van Sumatra afgescheiden, onder het beheer van een civielen gezaghebber staande onderafdeeling, laat niets te wenschen over. Nu en dan vertoonde zich hier het bendehoofd Pang Manap, dat zich er toe bepaalde door dwang in zijn levensonderhoud te voorzien.

Directeur: Mr. A. G. N. Swart,
Commiss: W. O. Gallois, Jac. Musly, Paul Osterrieth, O. F. Weise en H. O. Traun.
Kantoor: Rotterdam, Boompjes 58.
Oppervlakte: 3600 bouws.

Op ulto Juni 1913 was de stand der ontginning:

gekapt 1064 bouws, gebrand 875 bouws, plantklaar 870 bouws, beplant met 190307 hevea's 848 bouws. Deze aanplant was op 1 December d. a. v. gestegen tot 220.707 hevea's op 1016 bouws. De leeftijd der boomen was voor 85.677 stuks op 319 bouws geplant najaar 1910

36.960	„	„ 154	„	„ „	1911
67.670	„	„ 375	„	„ „	1912
30.400	„	„ 168	„	„ „	1913

Uit de stammetingen is gebleken dat vermoedelijk omstreeks 50.000 boomen in den loop van het laatste boekjaar kapbaar zouden zijn, in verband waarmede maatregelen zijn genomen om tijdig over een compleete fabrieksinstallatie op de onderneming te kunnen beschikken.

Aan den klapperaanplant werd geen uitbreiding gegeven, terwijl op daarvoor geschikt geachte terreinen nogmaals een proef met den aanplant van Robusta koffie is genomen. (Ind. Mercuur 23 Dec. 1913 No. 51.)

Het prospectus geeft de volgende schatting van de productie en nettowinsten:

	Productie	Netto winst
1914	20.000 K. G.	f 50.000
1915	50.250 K. G.	f 125.000
1916	99.900 K. G.	f 249.750
1917	154.650 K. G.	f 386.625

Deze berekening is gebaseerd op een prijs van f 4.— de K. G.

4. Rubber Cultuur Maatschappij Soengey Raja. Opgericht October 1909.

Kapitaal: f 2.000.000 in aandeelen van f 500.—
Uitgegeven: f 200.000.— De aandeelen zijn genoteerd bij de beurs te Amsterdam en te Parijs.
Directeur: J. C. Houwing.
Commiss: W. J. Esser, C. H. Lammerts van Bueren, L. B. Barkey, F. M. Delfos, H. van Heuckelum Jr., C. Hieulle en A. Conzin.

De bevolking en de hoofden zijn meer Maleisch den Atjèhsch. Behalve in de bovenstreken wordt allerwege Maleisch gesproken.

Tamiang zal, naar te verwachten is, het cultuurgebied bij uitnemendheid worden. Ultimo 1912 waren in dit ressort ± 39.200 H. A. voor Europeesche cultures aan 18 concessionarissen uitgegeven [1]).

Ondernemingen op Sumatra:

1.	Kwala Simpang I en II	3.300 H. A.
2.	Gadja Moentah	3.164 H. A.
3	Si Tabeuë	2.100 H. A.
4.	Paja Seungko'	2.300 H. A.
5.	Kroeëng Peureula'	3.320 H. A.
		14.184 H. A.

Op Java:

1.	Wanasoeka	700 H. A.
2.	Tjikantjana	210 H. A.
		910 H. A.

In Langsa zijn gelegen de ondernemingen genoemd onder Sumatra No. 2,3,4 en 5.

Op 30 Juni 1910 bestond de aanplant op die ondernemingen resp: uit:

29000 Hevea geplant 1907—1908.
12000 „ „ 1908—1909.
4000 „ „ 1909—1910.
90000 Hevea stekken, zeven maanden oud om in 1910—1911 geplant te worden op 1100 H. A. nu reeds ontgonnen.

1) o. a. de volgende rubberondernemingen:

1. Batangara Cultuur Mij Opgericht Jan. 1911 Kapitaal f 500.000 in aandeelen van f 50 welk kapitaal gedurende het eerste semester van 1912 werd uitgebreid tot f 1.514.600.

Administrateurs: A. L. A Hallet en Th. F. J. Gollier.

Oppervlakte: 1429 bouws; doordat men zich ook van de concessie Medangara verzekerde werd de beschikking over ± 4500 H A. verkregen In 1914 zal voor het eerst van de hevea's geoogst kunnen worden, einde 1913 waren beplant op Batangara 350 H. A. en op Medangara 750 H. A. Van deze 1100 H. A. zijn ongeveer 800 H. A. met hevea en 300 H. A. met klapper beplant met Koffie als tusschenplanting.

2. Soengei-Lipoet Cultuur Maatschappij.

Opgericht Februari 1908.

Kapitaal f 750.000. in aandeelen van f 50.

Uitgegeven f 750.000.

Administrateurs: A. L. A Hallet en Th. F. J. Gollier.

Oppervlakte: 2707 bouws = 1919 H. A. waarvan het geheele beplantbare deel of ± 1500 H. A voor het einde van 1914 in gebruik genomen zal zijn.

Volgens het jaarverslag 1912 werd de beplante oppervlakte van 475 tot 800 H. A. uitgebreid.

De werktrein van de in aanleg zijnde tramverbinding met de Oostkust van Sumatra loopt thans tot Koeala Simpang. Aan de verdere doortrekking der baan en aansluiting met het Deli-spoorwegnet is begonnen. Op den oostelijken oever van de Tamiang-rivier heeft de oprichting van een behoorlijk bestuurs-établissement plaats gehad.

Troepen zijn niet meer in deze onderafdeeling gelegerd.

Voor het einde van het boekjaar werden de Concessies Kwala Simpang en Boekit Rata aangekocht, waardoor 290 H. A. geheel met hevea beplant en 3000 H. A. waarvan 100 H. A. beplant, tegen inwisseling van 4500 aandeelen aan de S. L. C. M. overgingen.

Ten einde in de verdere exploitatie te voorzien zijn 5000 aandeelen uitgegeven tegen een marktwaarde van frs 200 en een nominale waarde van frs 105.

Ultimo 1912 waren 18.600 klapperboomen uit de kweekerij overgeplant, welker jaarlijksch rendement van af het zesde plantjaar op frs 1500.— berekend wordt, terwijl mede in de toekomst gerekend mag worden op de opbrengst der 35.000 koffieheesters.

De Caoutchouc productie tracht in 1912 bruto frs 234.884 op gelijkstaande met frs 146.642. netto, zoodat een dividend van 6 % kon worden uitgekeerd.

In Juni 1913 bedroeg de productie van 150 H. A. aanplant 1906—09 10.000 pond voor dat jaar wordt de opbrengst op 50.000 KG. geraamd!

3. Tamiang Rubber estates Limited. Opgericht September 1909.

Kapitaal £ 120.000 in 1 £ aandeelen.

Uitgegeven £ 83.000.

Kantoor: Rubber estates Agencij, Mincing Lane House 59 Eastcheap, Londen E. C.

Oppervlakte: 4752 H. A.

Eind Februari 1911 waren 2455 acres beplant waarvan:

5357	Hevea geplant in		1908.
23346	„ „	Jan. — Feb.	1909.
56455	„ „	Mei. — Nov.	1909.
116330	„ „	Oct. — Dec.	1910.
61200	„ „	Jan. — Febr.	1911.
262688	Hevea.		

Tusschen de rubber zijn aangeplant:

40.000 Cacaoboomen nu 4 jaren oud en 38.000 Liberia koffieboomen geplant in 1909. Vgl. De Indische Mercuur van 16 Januari 1912 No. 3 p. 51.

nder afdeeling Serbödjadi.

In Serbödjadi, het gebied van den Kedjoerön Aboq met een weinig talrijke, goedige Gajösche bevolking, vermoedelijk afkomstig van uit Linggö (Dörötstreek), is de politieke toestand thans gunstig. Bij de verdrijving van uit de Gajö Loeös invallende benden, wordt van bevolking veel medewerking ondervonden. De penghoeloe Djerneh, in het bezit van een tiental Beaumontgeweren, wordt door de kwaadwilligen, die hij, wanneer zij in zijn gebied komen, dadelijk achtervolgt, gevreesd.

Het bestuur over de onderafdeeling wordt gevoerd door een civielen gezaghebber.

Bezet door troepen zijn in Serbödjadi de hoofdpaats Lököp en Kaloeë.

Resumeerende kan in de geheele afdeeling Oostkust de politieke toestand zeer gunstig genoemd worden. Het aantal nog uitgewekenen in dit ressort is zeer gering en van geen politieke beteekenis meer.

Afdeeling Westkust van Atjèh.

nder afdeeling Poelò Raja.

De politieke toestand vóór 1903 in deze onderafdeeling zeer slecht, is nu zeer gunstig.

De officier-civiel-gezaghebber kan zich reeds sedert ruim twee jaren overal zonder dekking vertoonen, zelfs in Teunòm, dat ons het langst vijandig is gebleven. De Gouverneur begaf zich reeds in eerste helft van 1910, van niemand vergezeld, per karretje van Tjalang naar Teunòm en verder langs de Teunòmrivier naar de Aloeë Lhòb, vroeger een brandpunt van verzet. Alle hoofden van Lhö' Goetji en van Sawang Dama in het boven Teunòmsche, die tot de meest onverzoenlijke behoorden zijn in 1910 met hunne volgelingen in onderwerping gekomen.

Thans vertoeven in de meest noordelijk gelegen streken, grenzende aan het Tangsé'sche, nog slechts weinige kwaadwilligen.

Een van de flinkste landschapshoofden is T. Sabi, oelèëbalang van Lageuën — Lhö' Gloempang, die steeds het bestuur krachtig geholpen heeft om de onderafdeeling van kwaadgezinden te zuiveren en wien de kleine Gouden ster voor Trouw en Verdienste werd toegekend. Deze onderscheiding viel in 1910 ook te beurt aan den oelèëbalang van Rigaïh, Pō' Tjoet Ma É.

Hoewel Poelò Raja niet tot de belangrijke onderafdeelingen kan worden gerekend, mag verwacht worden, dat het op economisch gebied vooruit zal gaan. Het binnenland is vermoedelijk rijk aan boschproducten als damar, getah, rotan e.a. Uitvoer van getah en rotan heeft reeds plaats, terwijl ook copra op de markt verschijnt.

Troepen zijn thans nog gelegerd te Tjalang.

Onderafdeeling Meulaboh.

Meulabōh met de hoofdplaats van dien naam, standplaats van den Assistent-Resident en van den officier-civiel-gezaghebber der onderafdeeling, is de streek geweest, waar het langst in beteekenende mate verzet heeft plaats gevonden en waar ons zeer veel verliezen berokkend zijn door de beruchte klewangaanvallen op onze patrouilles, zelfs als die patrouilles uit vrij groote afdeelingen bestonden.

Het verzet, dat hier vooral in het Seunagansche het langst een fanatiek karakter had, moet hoogstwaarschijnlijk voor een groot deel worden toegeschreven aan den invloed van een thans daar nog bestaande godsdienstige sectie. De leden dezer secte bekommeren zich niet veel om de ritueele voorschriften van den Islam en volgen deze niet of slecht op, het zijn daarentegen ijverige beoefenaars van de mystieke richting in den Islam.

De stichter was een Javaan uit Demak, die te Mekka in aanraking moet zijn geweest met Atjèhers en in het begin van de vorige eeuw optrad onder den naam van Habib Seunagan [1]). Het

[1]) De afstammelingen van Mohamads kleinzoon Hassan worden veelal „Sjariefen", die van Hoesin „Sajjids" genoemd. Door den bekenden Sajjid Adoerrahman Zahir werd het gebruik ingevoerd om deze beide woorden door „Habib" (letterlijk „geliefde") te vervangen, waarmede men in Arabië Sajjids eerbiedig aanduidt.

Habib Seunagan was echter geen „Sajjid", het woord Habib wordt hier dan ook in den voor Atjèh ongewonen zin van „vriend" (Gods) gebruikt. In het bekende werk van prof. Dr. C. Snouck Hugronje „De Atjèhers" (deel II p. 15) wordt, nadat vermeld is dat ongeveer een 50 à 60 jaren jaren geleden in het Pidiësche een zekere Teungkoe Teureuboeë, die als leeraar van de „Eleumèë Salé" optrad en dit met zijne volgelingen met den dood moest bekoopen (in het Arabische mystieke spraakgebruik is hij, die naar gemeenschap met God streeft, een „salik" (wandelaar) op de „tariqah" (weg) naar het hoogste. Ofschoon deze woorden ook door de meest orthodoxe mystieken gebruikt worden, heeft de volksmond in Atjèh den term „Salikwetenschap" (eleumèë salé) in het bijzonder op zulke mystieke

zijn zijne nakomelingen, behoorende tot de zoogenaamde Salé-geestelijkheid [1]), die steeds als de geestelijke leiders van het verzet tegen ons optraden. Waren door de krachtige actie en het rusteloos afpatrouilleeren van de streek door de maréchausséebezettingen van Djeuram en Lamie [2]) de toestanden in 1909 reeds verbeterd, zoo kwam in 1910 daarin nog eene groote verandering ten goede, toen, nadat door het optreden van den in 1908 in Tapa Toean in onderwerping gekomen zijnden T. Bén Blang Pidië, met Tg. Poetéh. T. Moeda Mat Said Poelo Ije en andere Seunagansche bendehoofden, eene meer vredelievende aanraking verkregen werd, tengevolge waarvan alleen uit het Seunagansche niet minder dan ± 500 kwaadwilligen zich bij het bestuur kwamen melden. Aan de hoofden dezer lieden werd de eisch gesteld

richtingen toegepast, die den orthodoxen wetgeleerden een gruwel zijn) omtrent dezen Habib en zijne leer het volgende aangeteekend:

„Rustiger liep het af met den voor weinige jaren (vóór 1894) gestorven „Habib Seunagan, die zoo heet naar het landschap zijner werkzaamheid „op de Westkust ten Zuiden van Meulaboh. Vóór zijne vermaardheid „heette hij Teungkoe Peunado' naar de kampong in Pidië, vanwaar hij „afkomstig was.

„Ook de leer van dezen ketterschen mysticus is mij alleen uit berichten „van tegenstanders, dus zeer eenzijdig bekend. Men zegt, dat hij de „leer van Hamzah Pansoeri (vgl. „de Atjèhers" dl. II p. 14) voortzette, „maar men verhaalt tevens allerlei omtrent zijne interpretatie van Qoeran „en wet, dat wel van de officieele leer afwijkt, doch niet speciaal mys„tiek is; zoo b.v. dat men den Qoeran ook in onreinen toestand mocht „aanraken en dat men negen vrouwen tegelijk mocht hebben, opiniën, „die oudtijds door de zoogenaamde Zahirieten (Zie over deze richting „Dr. I. Goldziher: „Die Zahiriten" Leipzig 1884; op p. 51 aldaar komt „de opinie over het aanraken van den Qoeran voor) werden verdedigd. „Ook zou hij zijn eigene opvatting van de „qiblah" (de richting, waarheen „men zich bij de ritueele godsdienstoefening moet wenden) gehad hebben „en eene afwijkende formule van geloofsbelijdenis, namelijk: „Er is geen „God dan Allah, deze Habib is waarachtig het lichaam des Profeets, „(La ilaha illa 'llah, Habib njòë thah badan nabi).

„Pidië en sommige gedeelten der Westkust (als Thoethoh en Meula„boh) gelden nog steeds als streken, waar de eleumèë thalé' bloeit, al „is er voor het oogenblik, zoover ik weet niemand, die de plaats van „Teungkoe Teureuboeë of Habib Seunagan heeft ingenomen".

[2]) Djeuram ligt aan de Seunagan-rivier op een flinken dagmarsch van de kust; voor Lamië zie noot 1 p. 67 1e Afl. „Mededeelingen van het Enc. Bureau".

om persoonlijk bij den Gouverneur te Koeta Radja hunne opwachting te gaan maken.

Een dier hoofden Tg. Poetéh, een invloedrijk lid van de bovenbedoelde secte, is sedert zijn terugkeer tot geheel andere denkbeelden gekomen aangaande onze macht en onzen invloed. Thans bekleedt hij in Seunagan als geestelijk hoofd naast den oelèëbalang van dat landschap eene eigenaardige positie; zijn groote invloed, welke ons ten goede komt, deed hem, ook van bestuurswege, als den kadli van Seunagan erkennen.

De toestand is nu zelfs zoodanig verbeterd dat de oelèëbalang van Seuneu'am in Juli 1913 zich tegen een inval van den bekenden Pang Manap te weer stelde en hem met een paar gewonden op de vlucht dreef.

In het tweede brandpunt van verzet in het Meulabōhsche, nl. de Boven-Wòjlastreek, heeft in 1910 de toestand mede eene zeer gunstige wending genomen. De geestelijke leider van het verzet in het Boven-Wòjla-gebied, een voor ons zeer gevaarlijke tegenstander, was Tg. Imeum Si Adeuë, die zich met vele honderden volgelingen op den Goenoeng Manjang ophield, van waaruit zijne benden in vereeniging met die uit de Boebonstreek tot op korten afstand van de hoofdplaats Meulaboh hunne euveldaden bedreven.

Door de bezetting van Tanòh Mirah onder Luitenant Scheurleer werd met groot succes tegen zijne benden geageerd en binnen betrekkelijk korten tijd reeds waren alle tegenstand en verzet gebroken. Den vijand werden zware verliezen toegebracht. De verschillende bendehoofden en ook de reeds genoemde geestelijke leider van het verzet Tg. Imeum Adeuë werden onschadelijk gemaakt. Sedert is de toestand in het Wòjlasche in die mate verbeterd, dat in Juni 1911 tot opheffing van de bezetting in Tanòh Mirah kon worden overgegaan.

De derde streek, welke wemelde van vijandelijke elementen en waar transporten met groote driestheid werden aangevallen en beroofd, was de Boebonstreek. De colonne Darlang, welke hier met de actie tegen den hoofdleider Tg. Pidië is belast geweest, had wel is waar weinig direct succes, maar de schuilplaatsen van de kwaadwilligen werden alle ontdekt en daarmede tevens hunne ladangs, waardoor zij voor hun levensonderhoud geheel op de gampongs waren aangewezen. Door krachtige pressie op die kam-

pongbevolking, oefende deze op haar beurt weder pressie uit op Tg. Pidië, die ten langen laatste, geen uitweg meer wetende, zijne onderwerping kwam aanbieden. Zijne volgelingen, ± 150, keerden naar hunne vroegere gampongs terug en hebben als rustige burgers hun verlaten sawahgronden weder in cultuur gebracht. De bivaks Reusah en Arōngan konden in verband hiermede in November 1911 worden opgeheven. Ook de voortvluchtige keudjroeën van het tot de voormalige federatie Kawaj XII behoord hebbende landschap Pameuë is tot inkeer gekomen en heeft zich in Maart 1911 persoonlijk bij den Gouverneur te Koeta Radja gemeld [1]).

Thans heeft men in het Boven-Seunagansche nog als bendehoofd van beteekenis, Pang Raman, tegen wien met kracht wordt opgetreden. De hoofden van de priesterschool in Boven Seunagan. de teungkoe's di Mata Ië en Chalipa Ma' E kwamen in onderwerping evenals T. Tandi Boengong Taloë en het zeer gevreesde bendehoofd T. di Boebon (Juni 1912). Het behoeft geen betoog, dat de in korten tijd verkregen gunstige toestand nog niet voldoende geconsolideerd is, zoodat het noodzakelijk is in Meulabōh voorlooopig nog een vrij sterke troepenmacht te behouden.

Slechts in de dicht bij de hoofdplaats gelegen Meureubōstreek was het ons geboden verzet van niet veel beteekenis, hetgeen moet worden toegeschreven aan het aldaar overheerschende, minder strijdlustige Maleische element onder de bevolking.

In Februari 1913 werd de patrouille die de heerendiensten in Meureubō controleerde door een paar jeugdige Atjèhers geattakeerd; het naar aanleiding daarvan ingesteld onderzoek voerde tot de ontdekking van een complot van gewezen kwaadwilligen die weder naar de verzetslieden wilden overloopen en klewang-aanvallen op de patrouilles ondernemen. De aanleggers werden alle gearresteerd.

Op economisch gebied heeft Meulabōh wel eenige toekomst. Het gebied is over het geheel rijk aan boschproducten, waaronder rotan, dat nu reeds in groote hoeveelheden wordt uitgevoerd, eene eerste plaats inneemt, terwijl voorts uitgestrekte terreinen beschikbaar zijn voor de klappercultuur, waartoe ook hier de Atjèhsche bevolking zich aangetrokken gevoelt.

1) Zie voor Kawaj XII en Pameuë noot 1) op p. 6.

Thans zijn militaire bezettingen gelegerd te Kroeëng Beukah, Meulabōh, Djeuram en Lamië.

Onderafdeeling Tapa' Toean.

In deze, langen tijd in beroering geweest zijnde onderafdeeling hadden wij te kampen met een machtige verzetspartij, welke het ons zeer moeilijk maakte. De leider dier partij, T. Bén Blang Pidië, [1]) vermoedelijk ook lid van de onder Meulabōh reeds ter sprake gebrachte Salé' geestelijkheid, [2]) was een krachtig en tactvol bendehoofd, dat ons steeds op onze zwakke plaatsen wist te treffen. In het bezit van een groot aantal geweren, waaronder niet minder dan 10 geweren en karabijnen model '95, was hij voor onze patrouilles een gevaarlijk tegenstander. Werd het vuur hem al te na aan de schenen gelegd dan onttrok hij zich aan de rustelooze achtervolging door de wijk te nemen naar de Gajō Loeös. Eindelijk gelukte het in 1908 den toenmaligen kapitein Scheepens hem tot onderwerping te brengen [3]).

T. Bén Blang Pidië zoekt na zijn onderwerping steeds aanraking met het bestuur, waartoe ongetwijfeld een reisje, dat men hem liet maken naar Pidië en dat hij op eigen verzoek voortzette naar Lhō Seumawé, Langsa' en Pangkalanbrandan, veel zal hebben bijgedragen.

Hij heeft in zijn landschap, dat sedert October 1909 bestuurd wordt door zijn zoon T. Banta Soléman, veel getah aangeplant en sawahs aangelegd.

De toestand in de onderafdeeling, welke sedert zijne onderwerping in 1908 zienderwijze verbeterde, is thans zeer gunstig.

1) Vgl. K. V. 1907 kol. 13 en K. V. 1908 kol. 11.

2) Vgl noot 1) blz. 18.

3) In Juni meldde zich T. Banta, oudste zoon van T. Bén Blang Pidië, met Panglima Pòh Gèh en andere onderaanvoerders en ± 100 volgelingen, inleverende 7 geweren M. 95 en 2 beaumont geweren. In Juli d. a. v. onderwierp zich T. Bén Blang Pidië zelf met twee zijner zoons en ± 160 volgelingen, inleverende 4 geweren M. 95, 2 Beaumont geweren en 3 revolvers. In Augustus d. a. v. kwamen alle onderaanvoerders van T. Bén, behalve Panglima Nja' Noer— die in November d. a. v. in de Gajó Loeös sneuvelde—met hunne volgelingen in onderwerping, inleverende 6 geweren M. 95, 1 achterlader, 3 voorladers en 1 model revolver. De beide andere zoons van T. Bén, T. Karim en T. Oema, die zich nog niet gemeld hadden, werden in het laatst van 1908 door T. Bén bij den Civielen Gezaghebber gebracht. (K. V. 1909 kol. 32).

Successievelijk kwamen alle kwaadwilligen in onderwerping. In de laatste maanden vertoonde Pang Manap zich tijdelijk met enkele volgelingen in Koeala Batèë, een zijner getrouwen meldde zich bij het bestuur. Hij zelf week weer uit naar de Gajō Loeös.

In 1911 werd de met het bestuur belaste officier-civiel gezaghebber door een controleur vervangen.

Bezet zijn nog Blang Pidië, voornamelijk om een wakend oog te houden op de grens met het Gajōgebied en de hoofdplaats Tapa' Toean voor het patrouilleeren in de zuidelijke landschappen.

Het tot deze onderafdeeling behoorende eiland Simeuloeë, dat zeer rijk is aan deugdzame houtsoorten, waaronder het zoogenaamde rasakhout [1]) een eerste plaats inneemt, zal van groot belang worden en gaat een goede toekomst tegemoet.

De zuidelijke helft van het eiland is reeds in concessie uitgegeven aan de Java Boschexploitatie Maatschappij, welke te Sinabang en veertigtal Europeesche employés in dienst heeft voor hare krachtige, geheel electrisch gedreven, exploitatie. Ook de noordelijke helft is reeds in concessie uitgegeven, hier zal vermoedelijk eveneens een groote onderneming verrijzen.

Waar de bestuurstaak steeds omvangrijker werd, was het gewenscht het eiland tot een afzonderlijke onderafdeeling der afdeeling Weskust van Atjèh te verheffen en den op eene maandelijksche toelage met het bestuur belasten ontvanger van de in- en uitvoerrechten en accijzen te Sinabang te vervangen door een Controleur, dan wel door een civielen gezaghebber op de in het Indische Staatsblad 1908 No. 72 aangegeven inkomsten. Bij Bt. van 20 Januari 1912 No. 51 (Ind. Stbl. No. 132) is Simeuloeë sedert tot een zelfstandige onderafdeeling verheven en werd een controleur belast met het bestuur. Sinabang is als bestuurszetel aangewezen.

Voor het verzamelen van geographische en ethnologische gegevens betreffende het eiland werd een officier met een groep infanterie aangewezen; in 1912 werd deze opdracht voltooid.

Het voornemen bestaat om Tapa' Toean aan het telegraafnet te verbinden door een kabel naar het reeds aangesloten Singkel terwijl ook Simeuloeë met Tapa' Toean verbonden zal worden. De Java Bosch exploitatie Maatschappij, heeft zich bereid ver-

1) Shorea barbata Brandis.

klaard jaarlijks aan den Lande te voldoen een bedrag dat door het Gouvernement zal worden vastgesteld en dat zoodanig bepaald wordt dat de exploitatie van den kabel door het land geen schade lijdt.

Onderafdeeling Singkel [1])

Singkel, dat, met uitzondering van het landschap Troemon, rechtstreeks bestuurd gebied is, geeft sinds Januari 1912 geen reden tot klagen.

In deze onderafdeeling, welke geruimen tijd in onrust is geweest, was de toestand vroeger zeer ongunstig. Van uit Medan werden in 1905 door den toenmaligen kapitein in commissie Colijn ook de aan Boven Singkel grenzende streken bezocht, alwaar Radja Batoe[2] een overheerschende positie innam. Toen deze van de komst van de colonne kennis kreeg, besloot hij haar den doortocht teletten, waartoe hij zijne vestiging versterkte. Hoewel kapitein Colijn geen overlast ondervond en ongemoeid kon doorgaan, was door het optreden van genoemden Radja de geheele streek in onrust, waaraan door militaire actie onzerzijds een eind gemaakt werd. Radja Batoe[2], die zich ten slotte te Roendéng kwam melden, werd tot onderdistrictshoofd aangesteld op eene bezoldiging van f 25. 's maands, hetgeen voor hem, die steeds aan de Boven-Singkel een doorvoerrecht [2]) geheven had, eene groote achteruitgang was.

1) Voor bijzonderheden omtrent deze onderafdeeling zie men de zeer interessante mededeelingen van den Controleur W. K. H. Ypes in zijn Nota omtrent Singkel en de Pak Paklanden. (Tijdschrift Bat. Gen. dl. XLIX afl. 5 en 6.)

2) Bongbongstelsel, Vgl. hiervoor Nota Ypes en L. van Vuuren, „Eerste Maatregelen in pas geannexeerd gebied".

In het kort komt de zaak hierop neer. De rivieren, die uit het centrale bergland naar de Westkust stroomen, worden bevaarbaar waar zij de breede strook laagland betreden die men hier bij Singkel aantreft. Op die plaatsen hadden de hoofden uit het lage land zoogenaamde „Pangkalans" opgericht, waar de bergbevolking hare boschproducten aanbracht en inruilde tegen kains en opium. Vooral het opium was ruilmiddel. Het Bongbongstelsel bepaalde nu dat geen Singkeleezen het bergland zouden betreden om de boschproducten ter plaatse op te koopen, terwijl anderzijds de bergbevolking niet naar de kust mocht gaan om zelf hare goederen aan de handelaren aldaar aan te bieden. Het spreekt wel van zelve, dat de hoofden der lage landen, die dus zelf den prijs bepaalden,

Ofschoon hij in 1909 weer uitweek, omdat hij meende door het Bestuur te zijn achteruit gezet, kwam hij na eenige maanden weer in onderwerping, waardoor de toestand allengs zeer verbeterde. [1])

De politieke toestand liet in de tweede helft van 1911 te wenschen over. In Mei van dat jaar weken n. l. een negentiental lieden van de kampong Binanga bij Roendéng uit. De Assistent-Resident van de Westkust, die dadelijk daarheen werd gezonden rapporteerde dat dit uitwijken hoofdzakelijk moest worden toegeschreven aan de weigering van den controleur om reispassen voor langer dan 14 dagen naar de Pak-Pak uit te reiken en zulks naar aanleiding van een verzoek van zijn ambtgenoot te Sidikalang, teneinde de Mohammedaansche Singkeleezen geen gelegenheid te geven propaganda voor den Islam onder de heidensche bevolking van de Pak-Paklanden te maken. Geleidelijk nam het aantal uitgewekenen, meest jongelieden, toe en beliep op een oogenblik bijna 100 man, waaronder een 8 tal Bataks; zij werden door onze troepen hardnekkig vervolgd. In het geheel sneuvelden 34 hunner, terwijl de rest geleidelijk in onderwerping kwam, de laatste 17 in de tweede helft van Januari 1912. Deze onrust heeft echter op den algemeenen gang van zaken geen invloed gehad.

De aanwezige militaire macht werd tijdelijk met drie groepen versterkt, maar is daarna weer tot de oude sterkte teruggebracht.

De beteekenis van het zelfbesturend landschap Troemon, het eerste waarmede ter Westkust een contract gesloten werd, is steeds overschat geworden [2]). Als bestuurder is sedert 1910 opgetreden T. Lé'.

---

hierbij groote winsten maakten. Mede een belangrijk gevolg van dit stelsel is zeer waarschijnlijk geweest, dat tot voor kort de Islam, die door de Singkeleezen beleden wordt, geen ingang vond in het Pak-Pakland.

1) Vgl. K. V. 1909 kol. 34 en K. V. 1910 kol. 11 en 27.

2) Vgl. voor dit landschap Dr. E. B. Kielstra in de Indische Gids van 1888 blz: 1191.

In Nov. 1830 sloot reeds Res. Mac Gillavry te Padang een verdrag van vriendschap en handel met den Radja van Troemon.

Wegens bedenkingen tegen den inhoud, werd dit verdrag niet door de Regeering bekrachtigd.

Evenmin het den 26 Juni 1840 door Michiels aangegane contract, ten

Het rechtstreeks bestuurd gebied der onderafdeeling, waartoe ook de Banjakeilanden behooren, is in vier districten ingedeeld, de districtshoofden genieten een maandelijksch tractement van *f* 75.—, de onderdistrictshoofden ontvangen verschillende bezoldigingen.

De vroegere hoofdplaats Oud-Singkel werd in 1905 verlaten en heeft korten tijd als bestuursvestiging plaats gemaakt voor het meer in het binnenland gelegen Roendeng.

Daar er echter uit hoofde van den politieken toestand geen redenen meer bestonden om de bestuursvestiging aldaar te bestendigen, terwijl bovendien de belangrijkste districten veel beter te bereiken zijn van uit het zooveel gunstiger gelegen Nieuw-Singkel, werd besloten deze plaats tot onderafdeelingshoofdplaats aan te wijzen. Bij G. B. van 31 December 1910 No. 1 (Ind. Stbl. No 678) werd reeds bepaald, dat na het gereed komen der woning voor den besturenden ambtenaar, Nieuw-Singkel de standplaats van den bestuurder der onderafdeeling zou zijn. Dientengevolge is sedert Mei 1912 deze plaats de onderafdeelingshoofdplaats geworden, en is te Roedéng alleen het garnizoen gebleven, ter sterkte van drie groepen. Ter hoofdplaats bevinden zich reeds o. m. een Post- en Telegraafkantoor, een Gouvernements Inlandsche school en andere openbare gebouwen.

Te betreuren is het echter, dat sedert 1910 voor de monding der rivierarm, waaraan Nieuw-Singkel gelegen is, vrij plotseling een drempel is ontstaan, welke iedere nadering der schepen belet. Den Hoofdinspecteur van Scheepvaart is van een en ander mededeeling gedaan; Zijn Hoogedelgestrenge ziet voorloopig alleen in slibben heil.

De Banjakeilanden, waar uitgestrekte klappertuinen zijn, kunnen voor de bereiding van copra van groote beteekenis worden. Eenige erfpachtsaanvragen werden reeds toegestaan. Indien Europeesche ondernemingen zich daar gevestigd hebben, zal opneming van het

doel hebbende Troemòn als voormuur tegen het eigenlijke Atjèh te bezigen. (Dit contract is in extenso in bovengenoemd Gids-artikel opgenomen).

In 1874 teekende de Radja de ook voor de Atjèhsche onderhoorigheden vastgestelde acte van erkenning onzer heerschappij (Bt. 24-7-'75 No. 26; St. Gen. 85/86-110-2.)

Hierna volgden verscheidene nieuwe verklaringen en acten tot eindelijk in 1904 T. Nasjroedin de Korte Verklaring teekende (Bt—12-10-'04-25; St. Gen. '04/'05-201-9). T. Le' deed zulks in 1910 (Bt. 24/9-10-37.).

vaarwater, o. a. rondom het grootste eiland Poeloe Toeankoe, dat vol klippen is, noodig worden. De bevolking van dit eiland, bestaande uit ± 500 Singkeleezen, vindt uitsluitend in de klappercultuur haar bestaan.

De politieke toestand in de geheele afdeeling Westkust kan thans gerust zeer bevredigend, in de onderafdeeling Poelō Raja en Tapa Toean zelfs zeer gunstig genoemd worden. Poelō Raja valt bij voorkomende vacature in de termen voor invoering van civiel bestuur, zoodat dus alleen in het Meulabōhsche nog eenigen tijd het civiel en militair gezag in één hand vereenigd zullen moeten blijven.

fdeeling Gajo Loeös.

Het in deze landen ondervonden hardnekkig verzet is geheel gebroken. De politieke toestand verbeterde in de tweede helft van 1910 aanmerkelijk. Omtrent de oorzaak en de organisatie van het verzet, die, zooals overal in de Gajō-landschappen, ten nauwste samenhangen met het stamverband en den onafhankelijkheidszin der bevolking, wordt in het Koloniaal Verslag 1911 het navolgende aangeteekend:

„Meer en meer is gebleken, dat in de Gajō Loeös, zoowel de „oorzaak als de organisatie van het verzet, van anderen aard is „dan in de Atjèhsche Landschappen. Speelt in de laatstbedoelde „het godsdienstig fanatisme eene rol. in de Gajō Loeös wordt het „verzet hoofdzakelijk gevoed door den der Gajō bevolking aan„geboren onafhankelijkheidszin. De grondslag van de Gajōmaat„schappij is het stamverband; het onderling overleg binnen de „blah (stam) is de eenige bron voor gezag. De uitgewekenen „verbreken den band met de blah niet; zij nemen deel aan het „gemeen overleg en zijn aan den uitslag daarvan min of meer „gebonden. Daar de uitgewekenen van elke blah bij elkan„der behooren, zouden er dus zooveel benden moeten zijn, als „er blahs uitgewekenen tellen, hetgeen in den aanvang van „het jaar vrijwel het geval was. Toen de benden te zwak wer„den om een zelfstandig bestaan te leiden, sloten die van ver„schillende stammen, behoorende tot hetzelfde tjèqschap, zich „aaneen. Daar het stamverband overheerschend is, is elke stam, „die uitgewekenen telt, ons in hare meerderheid vijandig gezind.

„Van het aantal en den aard der uitgeweken stamleden hangt „het af of het zwaartepunt van den stam in de kampong dan wel „in het gebergte ligt, waaruit volgt, dat in de Gajō Loeös de „eerste schrede op den weg tot pacificatie moet zijn het zwaar-„tepunt van alle stammen binnen het bereik van het bestuur, dus „binnen de kampongs te brengen. Is dit geschied, dan kunnen „de uitgewekenen tot onderwerping gebracht worden door pressie „op de geregistreerden uit te oefenen, welke pressie eerst van „moreelen aard moet zijn. Helpt zoodanige pressie niet, dan zijn „dwangmaatregelen, als het doen storten van eene waarborgsom „noodzakelijk.

„Uit het vorenstaande volgt, dat het verzet in de Gajō Loeös „niet uitgaat van enkele bepaalde leiders, maar in de verschillende „stammen gezocht moet worden. Hier moet dus geheel anders tegen „het verzet worden opgetreden dan in het overige deel van Atjèh".

De politieke toestand geeft thans reden tot tevredenheid. Alle voorname wereldlijke hoofden van verzet hebben in 1910 en in 1911 hune onderwerping aangeboden. Rekening viel toen echter nog te houden met eene partij in het Péndéngsche, waar de groote geestelijke verzetsleider Tg. Moedö Péndéng, die in het laatst van 1910 met een aantal van zijne familieleden en ook eenige minder belangrijke uitgewekenen door een aardstorting om het leven kwam, zich ophield. [1]) Dit ongeluk was te betreuren, aangezien het bendehoofd reeds het voornemen koesterde om zich bij het bestuur te komen melden, hetgeen hoogstwaarschijnlijk ook de onderwerping van al zijne volgelingen en bendeleden en inlevering hunner vuurwapenen tengevolge zou hebben gehad. In den loop van 1912 meldden allen zich zoodat in deze afdeeling alleen Pang Manap met zijn volgelingen nog rondzwierf. Deze bende week in Mei 1913 naar het gebergte ter Westkust uit, doch vertoonde zich in September weder in de Gajō Loeös. In de daaropvolgende maand werd dit bendehoofd bij een ontmoeting met politieoppasers neergelegd. Het grootste deel zijner bende, waaronder zijn broeder, meldde zich kort daarop, een karabijn M. 95 met scherpe patronen inleverende [2]).

1) Vgl. K. V. 1910 kol. 26, K. V. 1911 kol. 15 en C. Snouck Hurgronje: „Het Gajoland en zijn bewoners" p. 238.

2) Vgl. Javasche courant van 30 Dec. 1913.

Het op de grenzen met het Alasgebied vertoevende geestelijke verzetshoofd Tg. Moeta Koeta Sereh vermijdt alle aanraking met onze troepen en heeft zich ver in het gebergte teruggetrokken. terwijl het machtige tjèqgeslacht Boekét waaruit vele kwaadwilligen voortkwamen, zeer achteruitgegaan is. Het is reeds eenigen tijd mogelijk in deze streken zonder geleide te reizen.

De Gajō Loeös—gesteld onder het bestuur van een officier-civiel gezaghebber met standplaats Blang Kĕdjĕrèn—maken het gebied uit van den Kĕdjoerōn Petiambang, [1]) het door de penghoeloe's tjèq gekozen landschapshoofd, door wien, wegens het hier nog meer dan in het Meergebied en de Dörötstreek op den voorgrond tredend stamverband, weinig gezag wordt uitgeoefend. Het tegenwoordige hoofd Sapi Ama-n Rampa, dat den door sluipmoord om het leven gebrachten Kĕdjoerōn Bédén is opgevolgd, doet veel van zich verwachten [2]). Hij ziet goed in dat het stamverband een groot beletsel is voor de vestiging van het territoriaal gezag. De door hem ten overstaan van den Gouverneur afgelegde korte verklaring [3]) is mede plechtig op den korān beëedigd geworden door de twaalf penghoeloe's tjèq en door den zoogenaamden Kĕdjoerōn Dagang. Waar de eed bij de Gajō's van veel beteekenis is, zal deze eedsaflegging, ook door die penghoeloe's, wellicht een waarborg blijken te zijn voor een gunstigen ommekeer in den bestaanden staat van zaken, welke anders bij het vrijwel geheel gemis van territoriaal verband ook voor de toekomst weinig zekerheid biedt.

Het land is mooi en bestaat uit eene door bergen omgeven uitgestrekte vlakte. Aangezien rijst niet in voldoende hoeveelheid wordt verbouwd en het gewas bovendien in de laatste jaren veel van misoogst heeft te lijden, zijn de troepen aangewezen op den aanvoer van vivres van uit Koeala Simpang langs het van daar uit naar Blang Kĕdjĕrén bestaande pad. Het transport over dit moeilijk begaanbare, door zwaar geaccidenteerd terrein loopende pad, is zeer kostbaar en vordert negen dagen. Aanvoer van de zijde van het Meergebied en de Döröstreek, waarmede geen ver-

[1]) Vgl. C. Snouck Hurgronje „Het Gajoland en zijn bewoners" p. 93-99-100 en 219 e. v.

[2]) Vgl. K. V. 1911, kol. 16.

[3]) Goedgekeurd en bekrachtigd bij het Bt. van 10 Januari 1912 No. 7.

binding bestaat, zou nog grootere moeilijkheden medebrengen. Ook is het transport van uit Koeala Simpang naar Blang Kĕdjĕrén nog steeds gemakkelijker dan van uit Koeta Tjané, zoodat ook de opvoer van vivres van uit de Alaslanden niet mogelijk is. De toenmalige kapitein V. J. van Marle, daartoe ter beschikking gesteld van den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken is bezig geweest met het zoeken van wegtracé's tusschen de hoofdplaatsen van Serbödjadi en die van de Gajö Loeös en de kuststreken.

De politieke toestand in deze afdeeling is thans vrij gunstig.

Afdeeling Alaslanden.

In de Alaslanden, waar van de hoofden en ook van de bevolking aanvankelijk weinig medewerking werd ondervonden, is de politieke toestand thans gunstig. Kon bij zijn bezoek aan de Alaslanden in Maart 1911 de Gouverneur in den toestand geen verandering ten goede bespeuren sinds zijn in 1908 daar gemaakte tournée, thans is die toestand zeer veranderd, wijl in het laatste kwartaal van 1912 alle kwaadwilligen zich hebben gemeld.

De verwachting, dat de hoofden ook hier ten slotte tot de noodige medewerking met het bestuur zouden zijn te bewegen, heeft zich gelukkig verwezenlijkt.

Ook in deze afdeeling zijn vele uitgewekenen tot onderwerping gebracht door pressie uit te oefenen op hunne geregistreerde stamgenooten. Evenals in de Gajöstreken heeft deze pressie bestaan in het doen storten van waarborgsommen door die stamgenooten.

In sterke benden werd niet opgetreden, daar de vijand had leeren inzien, dat door eene actie tegen de bevolking met kleine afdeelingen overal meer succes bereikt werd. De rustelooze vervolging van de kwaadwilligen door een viertal groepen onder den kapitein Darlang heeft hier het meest bijgedragen om een ordelijken staat van zaken te verkrijgen.

Daarnaast is ook openlegging van het land door den aanleg van vele verbindingswegen gebleken een goed pacificatiemiddel te zijn.

De afdeeling, thans bestuurd door een te Koeta Tjané gevestigden controleur bij het Binnenlandsch Bestuur, bestaat uit de twee kĕdjoerönschappen Batoe Mboelön en Bambèl of Ndjohor,

welke elk verdeeld zijn in een viertal penghoeloeschappen. Deze afzonderlijke penghoeloeschappen, gebaseerd op het stamverband, lagen oorspronkelijk geheel dooreen. Door onderlinge uitwisseling van stamleden, in welke richting onafgebroken gewerkt werd, heeft het territoriale gezag hier echter reeds meer ingang gevonden dan in de Gajō Loeös. Registratie van de bevolking heeft reeds plaats gehad, doch op minder goede wijze, zoodat het noodig geweest is in Mei 1911 met eene herregistratie een aanvang te doen maken.

De Alaslanden bestaan uit een door randgebergten omgeven, vruchtbare uitgestrekte vallei, welke gewoonlijk meer rijst oplevert dan voor de behoeften der bevolking noodig is, zoodat de militaire bezetting meestal van rijst kan worden voorzien en dikwijls zelfs uitvoer daarvan plaats heeft naar de Karohoogvlakte.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Rechtsbedeeling.

De rechtspleging onder de inheemsche bevolking respectievelijk van Groot Atjèh en de Onderhoorigheden is geregeld bij de Indische Staatsbladen van 1881 No. 83 en 1904 No. 473.

Met de rechtspraak door de moesapats, welke aan alle in billijkheid daaraan te stellen eischen voldoet is de bevolking tevreden, terwijl meer en meer een goed begrip omtrent die rechtspraak ontstaat. De geestelijke adviseurs, door wie de mate van strafbaarheid aangegeven wordt volgens godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken, krijgen eenig begrip van de overal elders in deze gewesten algemeen erkende beginselen van strafwetgeving.

De taak van den Assistent-Resident van Groot Atjèh is door de tijdelijke indienststelling van een buitengewoon voorzitter bij den Landraad aanmerkelijk verlicht. Deze maatregel is gebleken de rechtsbedeeling der niet inheemsche bevolking ten goede te zijn gekomen.

In de laatste jaren is aan een betrekkelijk groot getal Atjèhers, die indertijd wegens misdrijven, welke gedeeltelijk een politiek karakter droegen, tot dwangarbied of verbanning waren veroordeeld, op advies van het Gewestelijk Bestuur door den Gouverneur-Generaal kwijtschelding van het nog resteerende gedeelte van hun straf verleend.

Deze gratieverleeningen hebben een goeden invloed gehad op de gezindheid der bevolking jegens het Gouvernement.

2. Overdracht der Politie op de inlandsche hoofden.

De overdracht van de politie op de Inlandsche hoofden, waarmede door den Gouverneur op eigen initiatief een aanvang werd gemaakt, zoo in Keureutòë als in andere landschappen, waaronder ook gebieden tot de onderafdeeling Pidië behoorend, heeft veel succes. De hoofden zien er terecht een bewijs in van het in hen gestelde vertrouwen, hetgeen voor hunne gezindheid jegens ons van groot belang is. Voor de veiligheid van persoon en goed nemen velen reeds ten volle de verantwoordelijkheid op zich.

3. Belasting.

De voldoening van de bij Indisch Staatsblad 1907 No. 164 ingevoerde belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de inheemsche bevolking geeft in de afdeeling Groot Atjèh en in de onderafdeelingen Singkel en Tamiang weinig reden tot klagen; overigens evenwel liet de perceptie in de Onderhoorigheden, inzonderheid ter Noordkust, alwaar de bevolking meermalen door de verschijning van militaire patrouilles aan haren belastingplicht moest worden herinnerd, te wenschen over. Bepaald slecht was de toestand in de onderafdeelingen Pidië en Lhō' Soekōn. Ten einde op de hoogte te blijven van den achterstand en om de eventueel noodige maatregelen te kunnen treffen, worden door den Algemeenen Ontvanger te Koeta Radja achterstandsstaten aan den Gouverneur ingediend.

Waar de gemiddelde aanslag in de afdeelingen Noord en Oostkust nog steeds beneden de f 2.— blijft en de kamponglieden dan ook aan den Gouverneur persoonlijk plegen te verklaren dat de belasting niet hoog is, moest de slechte perceptie in hoofdzaak worden toegeschreven aan de onvoldoende inning door de kamponghoofden, waarop in de ver verwijderde kampongs weinig contrôle kon worden uitgeoefend. In de kamponghoofden, waarvan er jaarlijks een twintigtal wegens verduistering van belastinggelden voor de moesapat werden getrokken, kon geen voldoend vertrouwen gesteld worden.

In dien toestand is verbetering gebracht door de aanstelling van speciale collecteurs, door wie de belasting wordt geind op de daartoe vastgestelde en tevoren aan de bevolking bekend gemaakte

dagen en zulks in tegenwoordigheid van en bijgestaan door de kamponghoofden.

Het voornemen bestaat om met 1 April 1914 een slachtbelasting in te voeren, welke van landswege geheven zal worden van de gouvernements onderhoorigen, terwijl de tot nu toe in de zelfbesturende gebieden geheven slachtbelasting door die besturen zelve geind zal worden van hunne onderhoorigen. De opbrengst bedragende *f* 3.— per rund of buffel, komt ten bate der landschapskassen.

Verder bestaat het plan om de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten — die 2 % bedraagt van de inkomsten der inheemsche bevolking — om te zetten in één algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op proportioneelen grondslag, en die belasting uit te strekken tot alle rechtstreeksche Gouvernements onderhoorigen van inlandschen landaard, dus ook tot hen gevestigd in de zelfsbesturende landschappen. Voor zoover de belastingschuldigen thans vallen onder de regeling opgenomen in het Ind. Staatsblad van 1907 No. 183, zullen zij daaraan onttrokken worden. In aansluiting met de in de zelfbesturende landschappen van bestuurswege geheven wordende inkomstenbelastingen, wordt een heffingspercentage van 4 aangenomen, terwijl in overeenstemming daarmede de minimum aanslag f 2.— zal bedragen.

Ook bestaat het voornemen om het recht tot heffing van deze belasting aan de Inlandsche Zelfbesturen over te dragen, omdat in verband met den gunstigen politieken en economischen toestand in de Gajö- en Alaslanden aldaar op 1 Maart 1914 kan worden overgegaan tot de invoering van een belasting, zooals die reeds in het overig deel van het gewest van de inlandsche bevolking wordt geheven en omdat sedert de wenschelijkheid is erkend om in alle zelfbesturende landschappen de gouvernementsbelasting op de bedrijfs- en andere inkomsten in te trekken ten einde die zelfbesturen in de gelegenheid te stellen van hunne onderhoorigen een dergelijke belasting te heffen ten bate der landschapskassen. Deze zelfbestuursbelasting geschoeid op den voet der model belastingregeling opgenomen in het Bijblad op het Stbl. van N. I. No. 7328. zal bestaan uit een heffing van 4% van het inkomen met een minimum aanslag van f 2.— per jaar.

4. Boeten en Ha' Gantjéngs. 1) Oplegging van matige boeten, een maatregel, welke in de Atjèhsche landschappen der Onderhoorigheden sedert 1908 slechts enkele malen toepassing heeft gevonden, geschiedt alleen in bepaald onvermijdelijke gevallen, wanneer andere middelen van bestraffing zonder resultaat zijn gebleven.

In de Gajō- en Alaslanden, waar de solidaire verantwoordelijkheid van den stam of van het geslacht nog bestaat, worden zooveel mogelijk ha' gantjéngs en slechts weinig boeten opgelegd.

De uitoefening van pressie op den stam door de verplichting om een waarborgsom te storten wanneer een stamlid de wijk genomen heeft naar den vijand en voorts in gevallen van welbewezen hulpverleening aan kwaadwilligen, is gebleken een goed middel te zijn om het bendewezen den kop in te drukken.

De hoofden zelf laten zich over de ha' gantjéng-methode op eigenaardige wijze uit. Naar hunne opvatting zou men beter doen de families weg te sturen en zelfs den geheelen stam te ecarteeren.

5. Landbouw. Den in dit gewest bescheiden landbouwadviseur, wiens eigenlijk arbeidsveld zich nog niet verder uitstrekt dan tot en met Pidië en wiens bemoeiingen zich overigens nog slechts bepalen tot de verstrekking van de noodige aanwijzingen ter plaatse, indien deze door de verschillende Onderafdeelingschefs worden gewenscht, is het gelukt het vertrouwen van de bevolking te winnen.

Op vergaderingen van hoofden, welke door tusschenkomst van den betrokken Assistent-Resident daartoe worden bijeen geroepen, worden door hem verschillende onderwerpen den landbouw betreffende, ter sprake gebracht en aan de hoofden de noodige voorlichtingen verstrekt.

---

1) Schuldvorderingen worden dikwijls bij den oelèëbalang aanhangig gemaakt wanneer alle andere middelen vruchteloos zijn gebleken. De oelèëbalang eischt dan van beide partijen, dat zij bij hem eene som deponeeren gelijk aan die, waarover de zaak loopt, of voorwerpen van dezelfde waarde. Dit deposito heet ha' gantjéng, ongeveer-sluit-of bindmiddel, door de Atjèhers opgevat als een teeken en waarborg dat men zich als een lijk in de hand van den rechter overgeeft. Nadat aan des oelèëbalangs uitspraak gevolg is gegeven, restitueert hij de ha' gantjéng, maar van de door zijne tusschenkomst geinde schuld eischt hij een deel (soms ½ à 2/3) als loon voor zijne moeite.

Zie Dr. C. Snouck Hurgronje „De Atjèhers" I, p. 122.

Voor de subsidieering van de in de afdeeling Groot Atjèh en de onderafd. Pidië door de bevolking aangelegde proeftuinen, ten einde daarop verschillende werkwijzen in zake rijstcultuur te demonstreeren, werd op voorstel van den Gouverneur door de Regeering voor 1911 f 1000.— beschikbaar gesteld, voor volgende jaren is op f 2000.— gerekend.

Ter verspreiding van landbouwkundige kennis onder de bevolking worden door den landbouwadviseur een tweetal cursussen aan de desascholen gegeven, terwijl mede een cursus is opgericht voor de volksschoolonderwijzers in Groot-Atjèh. Deze cursus wordt door die onderwijzers trouw bezocht.

6. Wegen-Gajoweg. De groote, voor autoverkeer geschikte, ruim 100 K. M. lange Gajōweg van Bireuën in het landschap Peusangan, naar de hoofdplaats van het Meergebied en de Dörötstreek, Takèngön, werd in het begin van 1913 voor het verkeer opengesteld.

Alasweg. Van dezen, mede ongeveer 100 K. M. langen weg, welke de verbinding vormt tusschen Koeta Tjané en den weg van Koeala naar Kaban Djahé in de residentie Oostkust van Sumatra — waar hij zich splitst in takken naar Medan en naar Sariboe Dolok — is het baanvak Koeala-Lao Balang geheel en de eerste sectie van het deel Lao Balang- Koeta Tjané bijna gereed. De tweede sectie van dit vak krijgt een lichtere verharding, waardoor ± f 25.000 op de kosten van aanleg bezuinigd zal worden.

Langs den Alasweg naar Lao Balang worden karbouwen naar Medan gebracht en heeft o.m. rijstafvoer plaats naar de Karohoogvlakte, terwijl omgekeerd van uit Medan ter voorziening in de noodige behoeften van de Alassers zout, lijnwaden enz. worden ingevoerd, hetgeen tot Merdinding reeds per ossenkar geschiedt.

Het onderhoud van den weg in de Alaslanden zal gedeeltelijk in heerendienst kunnen geschieden door de bevolking aldaar, die veel met den weg op heeft.

Het denkbeeld om langs de Singkel rivier een verbinding te zoeken met de Westkust verdient geen aanbeveling. In deze rivier komt eene stroomversnelling van beteekenis voor en wordt het vaarwater versperd door boomstammen welker opruiming hooge

kosten zoude vorderen terwijl de opvaart langs de rivier ook na de verbetering van het vaarwater zeer lang zou duren. Voor eene verbinding naar buiten, die zeer gewenscht is, blijft echter eene communicatie met Blang Kĕdjĕrèn geheel buiten beschouwing. Het vervoer daarheen, dat aan de Gajō-Loeös ten goede zou komen, vordert onder gunstige omstandigheden vier en anders zes dagen en brengt nog meerdere bezwaren met zich mede dan bij het transport van Koeala Simpang naar Blang Kĕdjĕrèn worden ondervonden. Hier zal men kunnen volstaan met een paardenpad zonder meer; naar een tracé daarvoor wordt thans gezocht.

Overige wegen.

De overige groote wegen in het gewest zijn voldoende voor de behoefte. Met het verbeteren daarvan wordt geregeld voortgegaan, evenzoo met den aanleg van verbindingswegen tusschen de gampongs en van daar naar hoofdwegen.

Het onderhoud in heerendienst van de reeds bestaande wegen in de onderhoorigheden zal niet mogelijk blijken, zoodat de daarvoor en voor de in die wegen voorkomende bruggen beschikbaar gestelde fondsen ook in den vervolge zullen moeten worden bestendigd.

In 1910 kwam nog tot stand een paardenpad van Birim Rajeu' naar Lököp.

7. Heerendiensten.

Over de gevorderde, in vergelijking met andere gewesten zeer matige heerendiensten wordt in het geheel niet geklaagd, in de Gajō- en Alaslanden en in Singkel, waar van de bevolking 12 dagen per jaar meer gevorderd kunnen worden dan in de Atjèhsche onderhoorigheden, wordt mede gewillig aan de opgelegde diensten voldaan en is het aantal absenten heel gering. De te presteeren arbeid is dan ook, vooral omdat het toezicht zeer moeilijk is, niet zwaar te noemen.

In Groot Atjèh is het aantal van 24 werkdagen voor het onderhoud van de wegen, welke alle in zeer goeden toestand verkeeren, voldoende; in de onderhoorigheden daarentegen, waar de wegen van jongeren datum zijn en de bevolking bovendien veel schaarscher is, is dit niet altijd het geval en kan het wel eens spannen om met de beschikbare krachten de wegen op voldoende wijze te onderhouden. Overschrijding van het maximum aantal werkdagen, dat gevorderd mag worden (24), is evenwel streng verboden.

8. Onderwijs. Volksonderwijs

Behalve de in de afdeeling Groot-Atjèh bestaande 66 volksscholen zijn ook reeds in de onderhoorigheden een 60 tal van zoodanige scholen opgericht. Het totaal aantal leerlingen, onder wie ook meisje bedraagt thans ruim 6000 en het is te verwachten dat dit aantal nog zal toenemen. Afzonderlijke volksscholen voor meisjes kwamen te Meureudoe en te Koeta Tjané tot stand. Behalve het gewone onderricht dat zich in hoofdzaak bepaalt tot lezen, schrijven en rekenen, wordt aan die meisjesscholen ook les gegeven in nuttige en fraaie handwerken, weven, kantkloppen en batikken.

Het onderwijs is thans in vele streken zeer gewild en meermalen wordt, zelfs door ouderen van dagen, het verzoek gedaan om een avondcursus te doen houden.

De geestelijkheid, van wie aanvankelijk veel tegenkanting werd ondervonden, heeft zich sedert bijna overal bij de tegenwoordige richting neergelegd. Die tegenkanting, welke niet onverwacht was, moet uiteraard voor een groot deel worden toegeschreven aan de vrees voor verdringing van het Qoeranonderwijs. Naast dit Qoeranonderwijs, het eenige wat den Atjèhschen kinderen op geestelijk gebied geboden werd, had men tevoren nog de lessen die op de in de verschillende bivaks opgerichte schooltjes gegeven werden welke o.m. gevolgd werden door zoons van hoofden; gewoonlijk bezochten een 20 tot 25 leerlingen een dergelijk schooltje. De beschikbare middelen in aanmerking genomen, werden daarmede zeer aardige resultaten verkregen.

De onderwijzers van de zoogenaamde volksscholen worden hoofdzakelijk gerecruteerd uit Maleische en Atjèhsche jongelieden die de 2de klasse Inlandsche scholen, welke op de meeste onderafdeelingshoofdplaatsen zijn opgericht, hebben afgeloopen. In de toekomst zullen de leerkrachten geleverd worden door een in 1910 te Koeta Radja geopende normaalcursus, welke thans door 39 leerlingen, waaronder elf Atjèsche jongelieden, gevolgd wordt. De onderwijzers der volksscholen genieten van Gouvernementswege eene bezoldiging. Het onderwijs zelf is kosteloos; een proef genomen met de heffing van eenig schoolgeld had dadelijk verloop van het schoolbezoek tengevolge.

De vraag of de mogelijkheid bestaat in de toekomst dezelfde beginselen te volgen als bij het dessaonderwijs op Java, in dien zin, dat ook in Atjèh de onderwijzers onderhouden worden doro

de gampong (moekim), terwijl het Gouvernement zich slechts bepaalt tot de bijzondere uitgaven, moet bevestigend beantwoord worden.

Daar Atjèhsche onderwijzers nu nog moeilijk te krijgen zijn, wordt het onderricht meerendeels door Maleiers gegeven, wien dus eene behoorlijke bezoldiging moet worden toegelegd. Ook de Atjèhsche volksonderwijzers zullen uiteraard betaald moeten worden; het ligt evenwel in de bedoeling om het daarheen te leiden dat t. z. t. alle gewone kosten, dus ook de traktementen van het onderwijzerspersoneel, door de gemeenschap zullen worden gedragen.

In die richting wordt gewerkt door de oprichting van padi- of desaloemboengs, welke de bevolking voorzien van de vereischte zaadpadi. De opbrengst van den verkoop van de meerdere padi welke in den oogsttijd aan de loemboengs wordt gerestitueerd en in het algemeen 50% bedraagt van de verstrekte hoeveelheden, is bestemd om den gemeentenaren het noodige crediet te verschaffen en later de volksscholen te bekostigen. Op het oogenblik bestaan drie dergelijke loemboengs, één wordt met eigen middelen der bevolking te Lam Leu'ot gebouwd, terwijl te Lam Njong op dezelfde wijze een zaadloemboeng opgericht wordt.

Te Koeta Radja werd in October 1911 een speciale school opgericht voor kinderen (jongens en meisjes) van mindere Inlandsche militairen die den Christelijken godsdienst belijden, welke inrichting op uiltimo 1912 249 leerlingen telde.

Nijverheids onderwijs.

Aan nijverheidsonderwijs bestaat wel behoefte, vooral op de gewestelijke hoofdplaats waar de oprichting van een Inlandsche ambachtsschool ongetwijfeld met vreugde zou worden begroet [1]. Te Oelèë Lheuë bestaat een meisjes-industrieschool, waar o. a. onderwijs in fraaie handwerken gegeven wordt aan Atjèhsche meisjes uit den meer gegoeden stand; aan die school is thans ook een batikcursus verbonden. Het aantal leerlingen dat in 1912 reeds tot 84 aangroeide, maakt uitbreiding dier school noodzakelijk. Bij G. Bt. van 4 Augustus 1913 No. 2 werd aan deze school een subsidie van *f* 10/47.— voor het jaar 1913 toegekend.

Hoogere opleiding.

Een door den Gouverneur aan den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid gericht schrijven, hetwelk ter kennis

1) In den geest van die te Batavia, Semarang en Soerabaia (Ind: Stbl. 1909 No. 476).

van de Regeering is gebracht, heeft sedert aanleiding gegeven tot Hare beslissing [1]) dat de proef met opleiding van Inlandsche hoofdenzonen op de kweekschool te Fort de Kock nog eenige jaren zal worden voortgezet. Om bij den aanvang van het cursusjaar 1911 — 1912 de lessen aan die school te kunnen volgen vertrokken tijdig 5 Atjèhsche jongelieden naar Fort de Kock.

9. Burgerlijke openbare werken en Irrigatie.

Van de vroeger door de Atjèhers zelve over het algemeen goed geregelde irrigatie van het land is weinig meer overgebleven. Pidië en Samalanga zijn nog vrij goed geirrigeerd, terwijl men ook in Tapa' Toean mooie sawahs aantreft, welke het noodige water ontvangen uit door de bevolking aangelegde leidingen die van stuwdammen zijn voorrien. In Peusangan, waar de uitgestrekte sawahgronden geheel afhankelijk zijn van den regenval, bestaat vooral behoefte aan den aanleg van irrigatieleidingen.

Allerwege worden de hoofden door het Bestuur steeds op het nut van een goede irrigatie gewezen, hetgeen op vele plaatsen succes heeft. Over gebrek aan medewerking van hoofden en bevolking in deze valt over het algemeen dan ook niet te klagen.

Een lastig vraagstuk, dat in de laatste jaren de aandacht getrokken heeft, is het herhaald voorkomen van overstroomingen in den benedenloop der Peusanganrivier, welke aldaar veel onheil aanrichten. Groote massa's zand, welke de rivier met zich medevoert, werden over het omliggende land uitgestort, waardoor alles afsterft en de gronden in vruchtbaarheid zeer achteruitgaan. Het beletsel dat een behoorlijken waterafvoer naar zee in den weg staat is een bank die zich in de laatste tien jaren aan de monding der rivier gevormd heeft.

Op het daartoe gedaan verzoek werd een waterstaatsingenieur naar Peusangan gedirigeerd om ter zake de noodige onderzoekingen in te stellen. Het door dien ambtenaar uitgebracht advies, is nog in behandeling. Volgens dat advies schijnt het het meest geraden te zijn den Westelijken hoofdarm der Peusanganrivier af te sluiten en alleen den Oostelijken arm voor den water af-

1) Missive 1sten Gouvernements Secretaris van 17 October 1910 No. 2357.

voer te bestemmen. Deze arm zal dan voor zoover noodig bedijkt en ten Noorden van de trambaan middels een bedijkte coupure naar zee doorgetrokken moeten worden.

De sedert October 1911 in het gewest geplaatste ingenieur voor de irrigatie heeft opdracht gekregen in de eerste plaats zijn aandacht te wijden aan dit werk.

Voor het bedijken van de Kroeëng Blang Mé en de Kroeëng Tingkeueng werd en bedrag van f 23.000 toegestaan.

10. Landschapskassen.

Volgends de door de Regeering vastgestelde instructie van den Gouverneur moet deze in de landschappen met zelfbestuur, zoodra daartoe gelegenheid is, landschapskassen oprichten, voor welker beheer en administratie het Gewestelijk Bestuurshoofd regelen vaststelt met inachtneming van de ter zake door de Regeering gegeven voorschriften.

Na de vaststelling van een voor alle in het gewest geldend beheersreglement, einde 1911, heeft met ingang van 1 Januari 1912 de oprichting plaats gehad van vijftien landschapskassen, tengevolge waarvan voor alle zelfbesturende landschappen in de eerste maanden van 1912 het financiewezen een geheel nieuwe regeling heeft gevonden.

11. Hoofden. Gehalte.

Het gehalte van de hoofden zoowel in het rechtstreeksch bestuurd gebied als in de zelfbesturende landschappen verbetert gaandeweg. Ter Noord- en Oostkust heeft men over het geheel geschikte hoofden met voldoenden invloed in het aan hunne zorgen toevertrouwde gebied. Ook ter Westkust hebben de hoofden voldoende gezag om zich te doen gelden. De jongeren uitgezonderd, laat het gehalte hier evenwel nog te wenschen over, inzonderheid in het Meulabōhsche, waar veel opium geschoven wordt.

De medewerking, welke door het Bestuur vooral van de jongere hoofden ondervonden wordt, neemt steeds toe, en er zijn onder hen reeds velen, die een vrij goede opvatting hebben van hunne taak van landschapsbestuurder. Door leering en leiding wordt den hoofden het besef bijgebracht dat zij omvangrijke verplichtingen te vervullen hebben in het belang van het aan hunne zorgen toevertrouwd gebied.

In het Tapa' Toeansche, waar vroeger bepaalde Menangkabauwsche.

volkplantingen hebben bestaan en het Maleische element onder de bevolking nog domineert, heeft men eene veelhoofdige bestuursinrichting. Het landschap Tapa' Toean is bijna geheel Maleisch en wordt bestuurd door een tweetal Datoe's en voorts door soekoehoofden. Vroeger moet het Maleisch element zich tot in de boven Wòjlastreek en in het Meureubō dal, in welke streken men hier en daar thans nog den Maleischen titel „datoe" aantreft, hebben doen gelden. Door ons Bestuur moet de Maleische invloed, zooveel als mogelijk is, worden tegengegaan, daar boven de veelhoofdige Maleische bestuursinrichting de éénhoofdige Atjèhsche te verkiezen is.

In de Gajòlanden, waar onze aanrakingen van jongen datum zijn, staan de hoofden in ontwikkeling verre bij de Atjèhsche ten achter. Enkelen weten wat van de wereld door hun verkeer met kustbewoners.

In de Alaslanden zijn de hoofden vrij ontwikkeld, zij praten over de landsbelangen mede en durven rond voor hunne meening uitkomen. Op de moesapatzittingen behoort het niet tot de zeldzaamheden, dat zij zoowel in civiele als in strafzaken zich unaniem tegen de meening van den voorzitter verklaren.

Financiëele positie. In Groot Atjèh worden de Moekimhoofden, Oelèëbalangs en Sagihoofden, welke respectievelijk eenigszins vergeleken kunnen worden met de onderdistrictshoofden, districtshoofden en regenten op Java, bezoldigd uit 's Lands kas, terwijl de gamponghoofden, behalve het gebruikelijke loon voor de collecte van de inkomstenbelasting, eenige adatinkomsten genieten, zooals bij huwelijken, sterfgevallen e. d. binnen de gampong.

Ten aanzien van de hoofden der zelfbesturende landschappen houdt de aldaar in 1912 tot stand gekomen nieuwe regeling van het financiewezen o. m. in, dat die hoofden al hunne in hunne functie als zoodanig genoten inkomsten uit de landschapskassen ontvangen, terwijl alle binnen de landschappen aan de overheid verschuldigde gelden in hun geheel in die kassen worden gestort. Evenzoo komen de vroegere inkomsten der hoofden ten bate dier kassen terwijl de aan die titularissen uitgekeerde civille lijst ten laste van genoemde kassen wordt gebracht. Daardoor krijgen die uitkeeringen het karakter van vaste bezoldigingen, behalve voor

wat betreft dat deel hunner inkomsten waarbij het gewenscht is de persoonlijke belangen der Zelfbestuurders te interesseeren, als cijns van vergunningen, concessiën, enz.

De aan de hoofden toegelegde uitkeeringen houden verband met hunne vroegere inkomsten en met de uitgaven, die zij voorheen uit private middelen bestreden maar welke nu ten laste van de kassen zijn gebracht. De ondergeschikte hoofden hebben over het algemeen geen bepaalde inkomsten, behoudens het reeds vroeger genoemde collecteloon voor de belastingen en hetgeen de adat hun oplevert, tenzij hun, zooals hier en daar geschiedde, door de landschapshoofden een deel van hunne eigene inkomsten werd uitgekeerd. Enkelen dier ondergeschikte hoofden zullen in het vervolg deze uitkeeringen uit de landschapskassen ontvangen.

In het Meergebied en de Döröstreek, de Gajò Loeös en de Alaslanden en evenzoo in Serbödjadi, ontvangen de Kĕdjoerōns voor de afgeschafte adatinkomsten eene Gouvernementsschadeloostelling van f 75.— behalve de Kĕdjoerōn Aboq van Serbödjadi, die slechts f 33.— krijgt, terwijl den penghoeloe's tjèq en simpat eene schadeloostelling van f 25.— à f 35.— 's maands is toegelegd. Deze uitkeeringen worden thans ten laste der betrokken landschapskassen gebracht.

Behandeling.

Er wordt door het Bestuur streng op gelet dat de hoofden goed behandeld worden. Indien zij te klagen hebben, dan zijn zij vrijmoedig genoeg om hunne klachten persoonlijk bij den Gouverneur te Koeta Radja voor te brengen.

Dat tegenover de hoofden niet met voldoende égards zou worden opgetreden, wordt beslist tegengesproken. Gebeurt dit al eens door mindere militairen, dan moet het worden toegeschreven aan het feit, dat de hoofden door hunne kleeding en gewoonten niet altijd te onderkennen zijn. Tegen een ieder kan worden volgehouden, dat minderwaardige behandeling van hoofden uitgesloten is.

12. Invoering civiel bestuur.

a. Afdeelingschefs

Alle Afdeelingschefs, behalve die van de Gajō Loeōs zijn reeds civiele bestuursambtenaren.

c. Onderafdeelingschefs.
b. Onderafdeelingsbestuur.

Bestuurd door Militaire Gezaghebbers worden thans nog slechts de onderafdeelingen Pidië, Lhō Soekōn, Meergebied en de Dörötstreek van de afdeeling Noordkust, Poelō' Raja en Meulabōh van de afdeeling Westkust van Atjèh, terwijl ook in de onderafdeeling XXII moekims een officier tijdelijk met het bestuur belast is.

Bij G. B. van 28 December 1911 No. 64 (Ind. Stbl. No. 675) werd te Bireuën een Controleur geplaatst; waarschijnlijk zal de afdeeling Westkust, op de onderafdeeling Meulabōh na, binnen korten tijd geheel door civiele ambtenaren bestuurd worden.

Blijkens de N. v. T. op het begrootingsontwerp voor 1914 heeft de bij Ind. Stbl. van 1908 No. 401 tijdelijk ingevoerde bestuursorganisatie voor Atjèh en Onderhoorigheden — zooals die sedert is gewijzigd — thans lang genoeg gewerkt om een juist oordeel omtrent hare werking te kunnen vellen. De inmiddels ingetreden gunstige toestanden zijn zoozeer geconsolideerd, de pacificatie is zoodanig voortgeschreden dát eenige tijdelijke voorzieningen, in het bijzonder die betreffende de opdracht van het bestuur aan officieren kunnen vervallen en een bestuurshervorming gebaseerd op een toestand van rust en orde, kan worden ingevoerd. Dit Gouvernement zal daartoe behooren te worden verdeeld als volgd:

AFDEELING.	ONDERAFDEELING.
Groot Atjèh.	Koeta-Radja.
	Oleë Lheuë.
	Lhō' Nga.
	Seulimeum.
	Sabang.
Noordkust van Atjèh.	Sigli.
	Meureudoe.
	Bireuën.
	Lhō' Seumawé.
	Lhō' Soekōn.
	Takengōn.

AFDEELING.	ONDERAFDEELING.
Oostkust van Atjèh.	Idi. Langsa'. Temijang. Serbòdjadi. Gajō Loeōs.
Westkust van Atjèh.	Tjalang. Meulabōh. Tapa' Toean. Singkel. Simeuleuë.
Alaslanden.	

Laatstgenoemde afdeeling zal bestuurd worden door een Civiel gezaghebber, aan het hoofd de overige afdeelingen komt een Assistent-Resident te staan, terwijl een ambtenaar van dienzelfden rang reeds bij G. Bt. van 13 Januari 1913 No. 47 bij wijze van tijdelijken maatregel ter beschikking van den Civielen en Militairen Gouverneur gesteld werd o.m. ten behoeve der aanrakingen met de zelfbesturende landschappen.

Van de evengenoemde onderafdeelingen zullen Oelèë Lheuë, Lhō' Nga, Seulimeum, Sigli, Bireuën, Lhō' Soekōn, Idi, Meulabōh, Tapa Toean, Singkel en Simeuleuë bestuurd worden door controleurs, de overige door Civiele gezaghebbers waardoor dus twee Assistent-Residenten, vijf Controleurs en een Aspirant Controleur meer en een Civiel gezaghebber minder benoodigd zullen zijn.

De tijdelijke onderafdeeling VII Moekims Pidië werd in December 1912 opgeheven en gevoegd bij de onderafdeeling XXII Moekims.

13. Atjèhtram. De Atjèhtram, waarvan door Atjéhers van alle standen steeds meer en meer gebruik wordt gemaakt, geeft alle reden tot groote tevredenheid.

De invoering van het 1 cents tarief per strekkenden K. M. is, ondanks de daartegen aangevoerde bedenkingen, gebleken een zeer goede maatregel te zijn. Het vervoer is daardoor meer dan verdubbeld, terwijl de maandelijksche inkomsten van het betalend vervoer tot ± f 50.000 gestegen zijn; de ontvangsten over 1912 zijn f 125.000 meegevallen.

De zeer mooie berglijn Seulimeum—Padang Tidji en de daarin voorkomende kunstwerken zijn sedert 1908 geheel voltooid.

Aan de doortrekking voorbij Koeala Simpang in de richting van de Besitang wordt hard gewerkt, de hiervoor geraamde buitengewone uitgaven bedroegen voor 1913 f 1500000, terwijl voor 1914 f 493000 op de begrooting aangevraagd werd. De helft der aarden baan van het gedeelte Koeala Simpang tot de grens van Langkat is gereed, met het leggen der rails wordt begonnen zoodra de Tamiang brug gereed is.

Van Eijbergen.

BIJLAGE II.

Overzicht van het aantal stoomschepen, dat Sabang aandeed gedurende de jaren 1908 tot en met October 1913.

MAAND.	JAVA.	NATIONALITEIT DER STOOMSCHEPEN. NEDERLANDSCH.	ENGELSCH.	DUITSCH.	FRANSCH.	RUSSISCH.	OOSTENRIJKSCH.	ITALIAANSCH.	ZWEEDSCH.	DEENSCH.	NOORSCH.	JAPANSCH.	CHINEESCH.	SIAMEESCH.	NEDER.-INDISCHE (a).
JANUARI . . .	1908	—	21	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	1909	—	9	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	1910	6	26	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
	1911	11	9	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1912	16	22	9	—	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—
	1913	14	18	3	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	32
FEBRUARI. . .	1908	—	16	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	1909	—	14	5	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
	1910	5	27	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
	1911	8	15	9	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—
	1912	14	22	6	—	2	—	—	2	1	—	—	—	—	35
	1913	16	24	6	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	33
MAART. . . .	1908	—	14	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	15	1	—	1	—	—	—	1	5	—	—	—	—
	1910	10	22	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1911	8	18	6	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—
	1912	10	24	9	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	37
	1913	13	24	8	—	1	1	—	2	—	1	1	—	—	33
APRIL	1908	—	15	2	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—
	1909	—	16	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—
	1910	9	30	3	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
	1911	7	19	2	1	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—
	1912	18	23	10	—	2	—	—	1	1	1	1	—	1	31
	1913	18	22	11	—	1	—	—	1	1	1	—	—	—	38
MEI	1908	—	22	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
	1909	—	19	2	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
	1910	16	10	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	1911	11	27	6	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—
	1912	19	21	9	—	—	—	—	2	1	—	1	—	—	38
	1913	12	19	14	—	—	2	—	2	2	2	—	—	—	35

TOELICHTINGEN.

(a) Deze opgave werd over Februari 1912 voor het eerst in de maandverslagen opgenomen.

MAAND.	JAAR.	NATIONALITEIT DER STOOMSCHEPEN.														TOELICHTINGEN.
		NEDERLANDSCH.	ENGELSCH.	DUITSCH.	FRANSCH.	RUSSISCH.	OOSTENRIJKSCH.	ITALIAANSCH.	ZWEEDSCH.	DEENSCH.	NOORSCH.	JAPANSCH.	CHINEESCH.	SIAMEESCH.	NEDERL. INDISCHE.	
JUNI . . . . , .	1908	—	15	6	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	(b) Over de maand Juli 1913 geen opgave verstrekt in het maandverslag.
	1909	—	30	3	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	
	1910	11	21	6	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	1911	5	26	10	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	1912	11	20	9	—	1	—	—	1	2	3	—	—	—	36	
	1913	16	21	6	—	—	—	—	3	1	3	—	—	—	40	
JULI	1908	—	12	5	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	
	1909	8	23	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1910	8	22	7	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
	1911	4	21	8	1	—	—	—	3	2	1	—	1	—	—	
	1912	13	23	9	—	1	—	—	1	1	—	1	—	1	37	
	1913(b)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
AUGUSTUS. . .	1908	—	21	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1909	6	19	4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	1910	9	16	7	—	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—	
	1911	10	30	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
	1912	13	22	8	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	38	
	1913	15	17	10	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	39	
SEPTEMBER . .	1908	—	14	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1909	8	11	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	
	1910	7	19	9	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1911	10	18	7	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	
	1912	13	21	9	—	1	—	—	2	—	1	2	—	—	35	
	1913	13	23	14	—	—	—	—	2	3	1	1	—	—	43	
OCTOBER . . .	1908	—	14	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
	1909	10	17	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
	1910	7	15	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1911	4	19	6	—	3	—	—	2	1	—	—	—	1	—	
	1912	15	19	4	—	1	—	—	1	1	—	1	—	—	33	
	1913	15	16	5	—	—	1	—	—	2	1	—	—	—	46	
NOVEMBER . .	1908	—	17	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1909	6	9	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	
	1910	9	10	5	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	
	1911	15	17	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1912	13	18	9	—	1	—	—	2	—	1	—	—	—	33	
	1913	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	

MAAND.		NATIONALITEIT DER STOOMSCHEPEN.														TOELICHTINGEN.
		JAVA.	NEDERLANDSCH.	ENGELSCH.	DUITSCH.	FRANSCH.	RUSSISCH.	OOSTENRIJKSCH.	ITALIAANSCH.	ZWEEDSCH.	DEENSCH.	NOORSCH.	JAPANSCH.	CHINEESCH.	SIAMEESCH.	NEDERL. INDISCHE.	
DECEMBER. . .	1908	—	13	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
	1909	14	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	(b) Over de maand Juli 1913 geen opgave verstrekt in het maandverslag.
	1910	6	9	—	—	—	—	—	3	5	—	—	—	—	—	
	1911	14	24	8	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	
	1912	14	19	6	—	1	—	—	2	1	—	—	—	—	42	
	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
TOTAAL. . . .	1908	—	194	38	1	4	2	—	—	4	5	—	—	1	—	
	1909	52	198	29	1	2	2	—	4	8	11	—	—	1	—	
	1910	103	227	49	—	6	—	1	8	11	1	1	—	—	—	
	1911	107	243	75	3	7	1	—	10	15	8		1	2	—	
	1912	169	254	97	—	12	—	—	19	11	8	6	—	2	395	
	1913(b)	132	184	77	—	2	4	—	14	10	13	2	—	—	339	

Overzicht van den in- en uitvoe

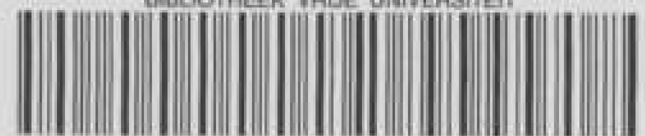
Invoer.

Artikelen.	Eenheid.	1908.	1909.	1910.	1911.	1912.	1913. **)
Kleederen n.a.g	gld.	91.146	84.510	211.678	188.654	292.668	176.16
Klapperolie. .	L.	96.093	48.240	—	102.402	123.325	?
Koffie. . . .	K. G.	158.320	79.718	90.158	92 013	66.737	88.90
Lucifers . . .	gr. doosjes	79.850	166.450	108.678	208.104	300.365	212.75
Manufacturen .	gld.	1.002.330	1.145.435	1.374.616	1.898.980	2.513.135	1.852.74
Meel	K. G.	574.330	237.590	518.484	716.392	916.221	1.351.54
Rijst	K. G.	5.206.526	6.077.025	7.811.471	7.757.821	12.654.575	9.887.68
Steenkolen . .	ton.	119.176	113.000	106.600	180.929	144.018	?
Suiker . . .	K. G.	1.283.439	767.017	971.916	933.063	543.566	?
Tabak en sigaren. . . .	K. G.	193.073	193.714	112.063	186.233	406.885	169.53
Visch, gedroogde . .	K. G.	137.172	180.914	650.918	693.928	934.668	836.47
Zaden . . .	gld.	21.175	16.645	16.125	21.416	30.929	?
Zeep	gld.	46.410	48.525	59.689	60.409	100.623	80.29
Zout	K. G.	148.176	—	—	81.928	173.399	38.46

De totale waarde van den invoer (zonder steenkool) bedroeg in 190

terwijl de waarde van den uitvoer beliep: in 1908 *f* 4.169.072.— in 19
De waarde van de ingevoerde steenkool bedroeg in 1908 „ 2.383.540.— in 19

*) Hieronder begrepen caoutchouc alle soorten, en getah-pertja.
**) Tot en met November 1913.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00637 8453